

Terje Motrøen og Anders Bryn

Natur og kunnskapsturisme
—
fra studium til nye næringer

Høgskolen i Hedmark

Rapport nr. 6 – 2007

Fulltekstversjon

Utgivelsessted: Elverum

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Forfatteren er selv ansvarlig for sine konklusjoner. Innholdet gir derfor ikke nødvendigvis uttrykk for Høgskolens syn.

I rapportserien fra Høgskolen i Hedmark publiseres FoU-arbeid og utredninger. Dette omfatter kvalifiseringsarbeid, stoff av lokal og nasjonal interesse, oppdragsvirksomhet, foreløpig publisering før publisering i et vitenskapelig tidsskrift etc.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Hedmark.
(<http://www.hihm.no/>)

Rapport nr. 6 - 2007

© Forfatterene/Høgskolen i Hedmark

ISBN: 978-82-7671-610-8

ISSN: 1501-8563

Høgskolen i Hedmark

Tittel: Natur og kunnskapsturisme – fra studium til nye næringer			
Forfattere: Terje Motrøen og Anders Bryn			
Nummer: 6	Utgivelsesår: 2007	Sider: 64	ISBN: 978-82-7671-610-8 ISSN: 1501-8563
Oppdragsgiver: Høgskolen i Hedmark, omstillingsfondet i Åmot kommune, kraftfondet i Bardu kommune, Tynset Næringshage/Fjellregionen.			
Emneord: Natur og kunnskapsturisme, geoturisme, bygdeturisme, gårdsturisme, studieplan, entreprenørskap, geofag, kulturlandskap, natur- og kulturguider.			
Sammendrag: Denne rapporten beskriver utviklingen, innholdet og gjennomføringen av studiet <i>Natur og kunnskapsturisme</i> ved Høgskolen i Hedmark (HH) i perioden 2004-2007. Rapporten gjengir også studentenes evaluering av studiet. Studiet har som målsetning å øke fagkompetansen innen natur- og kulturfag (den humane kapitalen) for de som ønsker å jobbe med turguiding for turister, samt bedriftsetablering av småskala reiseliv. Studiet har lokalt opptak og undervisningen. Studiet er tilpasset arbeidstakere gjennom helgesamlinger og har mange ekskursjoner både lokalt og regionalt. Det fokuseres på lokal og regional nettverksbygging. Studentene gir generelt gode tilbakemeldinger på studiets form, faglige innhold og lærekrefter, inkludert eksterne ressurspersoner. Rapporten dokumenterer at studentene i ettertid etablerer bedrifter innen turguiding og kunnskapsturisme. Rundt 2/3 av studentene har etter studiet etablert bedrifter eller er i gang med prosessen. HH bør videreutvikle studiet til Bachelor- eller Masterstudium på sikt. Dette kan samordnes bl.a. med reiselivsstudiet ved Høgskolen i Lillehammer eller andre UNISKA samarbeidspartnere. HH bør jobbe videre med å etablere faste oppfølgingskurs innen Fortellerkunst og formidling. På sikt anbefaler vi også å styrke natur- og kulturfagene med videregående kurs. HH bør bedre det interregionale samarbeidet innen Natur- og kunnskapsturisme. Dette kan gjøres ved å etablere Senter for Natur og kunnskapsturisme. Senterets viktigste oppgaver vil være undervisning, forskning og bidrag til etablering av lokale bedrifter innen kunnskapsturisme. Det bør i løpet av 2008 settes i gang et forprosjekt for å kartlegge behov og organisering av et Senter for Natur og kunnskapsturisme. Delfinansiering av forprosjektet bør kunne støttes gjennom Interreg prog. IV A Sverige-Norge 2007-2013.			

Høgskolen i Hedmark

Title: Nature- and knowledge tourism – from study to new business			
Authors: Terje Motrøen and Anders Bryn			
Number: 6	Year: 2007	Pages: 64	ISBN: 978-82-7671-610-8 ISSN: 1501-8563
Financed/supported by: Hedmark University College, "Omstillingsfondet i Åmot kommune", "Kraftfondet i Bardu kommune", "Tynset Næringshage/Fjellregionen".			
Keyword: Nature- and knowledge tourism, geotourism, ecotourism, agrotourism, study plan, excursions, firm development, cultural landscape, nature.			
Summary: This report describes the development, the content and the completion of a study called Nature- and knowledge tourism at Hedmark University College from 2004 to 2007. The report also summarizes a student questionnaire. Because of its decentralised form, the study has had extra expenses. The basic teaching was covered by Hedmark University College, but the decentralised expenses were found elsewhere. Hedmark University College should develop further the Nature- and knowledge tourism, but should also aim at cooperate inter-regionally with other universities.			

FORORD

Denne rapporten er resultatet av flere års arbeid med studiet Natur og kunnskapsturisme. Utviklingen av profesjonelle turguider med høy faglig standard i Norge er fortsatt i sin spede begynnelse. Etter å ha prøvd studiet gjennom tre studiekull i henholdsvis Nord-Østerdalen, Nord-Gudbrandsdalen og Indre Troms, fant vi det nyttig å gjennomføre en studentevaluering, peke på noen framtidsmuligheter og summere opp en del erfaringer vi har gjort oss.

Underveis i arbeidet har vi fått hjelp fra mange personer og institusjoner. Det vil gå for langt å nevne alle, men vi vil særlig trekke frem følgende bidragsyttere: Tynset Næringshage, Bardu kommune og Åmot kommune har bidratt med finansiering av rapporten, Karianne Hagen har lest korrektur og Klaus Jøran Tollan har bidratt med utgivelsen av rapporten. Vi skylder dere alle en stor takk!

I tillegg vil vi takke alle våre studenter, og spesielt de som tok seg tid til å svare på spørreundersøkelsen, hvis data presenteres i denne rapporten.

Ideen til studiet ble utviklet av Terje Motrøen. Det var også han som fikk studiet i gang og inn i de rammene det nå har. Terje Motrøen har derfor vært studieansvarlig, samtidig som han har vært ansvarlig for naturfagsdelen i studiet. Anders Bryn har vært faglærer innen kulturfagsdelen for alle studiekullene, men har også bidratt med utviklingen av studiet. På entreprenørskapsdelen har ulike fagpersoner vært involvert.

Rapporten er ført i pennen av høgskolelektor Terje Motrøen og førsteamanuensis Anders Bryn.

Hamar, september 2007

Terje Motrøen

Anders Bryn

INNHold

Forord	7
1. Innledning	11
1.1 Bakgrunn	11
1.2 Reiseliv og investeringer i human kapital	12
1.3 Ulike former for norsk reiseliv	13
1.4 Desentralisert studium med lokal tilpassing	14
2. Natur og kunnskapsturisme - fra idé til studium	16
2.1 Bakgrunn og forretningsidé	16
2.2 Forprosjekt	17
2.3 Oppsummering – konklusjon forprosjekt	23
3. Studieplan	25
3.1 Revisjoner av studieplanen	25
3.2 Studiets mål, kompetanse, omfang og varighet	25
3.3 Studiets innhold, oppbygging og organisering	26
3.4 Studiets fagemner (kurs)	27
4. Ressurser og kostnader	33
4.1 Bakgrunn	33
4.2 Ressurser	34
4.3 Kostnader	38
5. Studentevaluering	40
5.1 Bakgrunn og formål	40
5.2 Gjennomføring av studiene	41
5.3 Svarandel	42
5.4 Kjønn og alder	43
5.5 Motivasjon	44
5.6 Arbeids- og livssituasjon	46
5.7 Landbrukets rolle i det nye reiselivet	47
5.8 Overordnet tilbakemelding på studiet	48
5.9 Studentenes evaluering av studiet	50
5.10 Etablering av nye småskala turistbedrifter	53
5.11 Ønsker om videreutdanning	54

6. Veien videre	56
6.1 Påbygningsstudier: Fortellerkunst og formidling.....	57
6.2 Konferanse: Natur og kunnskapsturisme.....	58
6.3 Interregionalt samarbeid: Senter for Natur og kunnskapsturisme.....	59
7. Oppsummering og konklusjon	60
8. Referanser	62
Vedlegg	I
Vedlegg 1. Eksterne ressurspersoner brukt i undervisningen eller ekskursjoner.....	I
Vedlegg 2. Navn på studentenes prosjekter og eventuelle firmanavn.....	IV
Vedlegg 3. Oversikt over noen lokaliteter på ekskursjoner.....	VII
Vedlegg 4. Publiseringer Natur og kunnskapsturisme 2003–2007.....	VIII

1. INNLEDNING

1.1 Bakgrunn

Reiseliv er blant verdens raskest voksende næringer. Norge ønsker å være et foregangsland innen turisme i Europa, og var blant de første i verden til å forplikte seg til satsing på geoturisme (Innovasjon Norge 2007a). Den sterke veksten i reiselivsnæringene i Norge står overfor mange nye utfordringer for å gi turistene gode opplevelsestilbud. I 2007 vil regjeringen derfor legge fram en nasjonal strategi for reiselivsnæringene med fokus på utfordringer og muligheter, og hvordan man i samarbeid mellom alle berørte aktører kan bidra til utvikling og bærekraftig vekst i næringene. I denne strategien er profilering av Norge både hjemme og i utlandet, innovasjon og nyskaping, samarbeid, kvalitetssikring og et kunnskapsløft for reiselivsnæringene sentrale elementer (NHD 2007). Noen av de mest sentrale utviklingstrekkene innen reiseliv med relativ store konsekvenser for bestillings- og reiselivsmønstret, er en sterk økning av gruppen enkeltreisende og smågrupper som ønsker gode lokale tilbud innen natur- og kulturopplevelser formidlet av godt kvalifiserte guider (Nordin 2005, Brandshaug m.fl. 2007).

Bygde-Norge står ovenfor mange nye utfordringer med bakgrunn i effektiviseringa i landbruket. Hovedutfordringen framover blir å utforme en politikk som kan stimulere til og støtte opp om en videreutvikling av de mulighetene som finnes i distriktene. For å nå slike politiske målsetninger må det tilrettelegges for nye nisjer innen natur- og kulturopplevelser som ivaretar og fremhever et steds lokale egenart. Et sentralt spørsmål blir om de ulike departementenes ansvarsområder koordineres godt nok i en slik sammenheng. Landbruks- og matdepartementet legger nå fram en ny nasjonal strategi for

næringsutvikling innen og i tilknytning til landbruket i rapporten *Ta landet i bruk* (LMD 2007). Målet er å skape nye arbeidsplasser i bygde-Norge og styrke det eksisterende. Reiseliv og opplevelsesproduksjon med profilering av bygdeturisme blir et viktig satsingsområde for landbruket. Målet er verdiskaping og bedriftsøkonomisk lønnsomhet basert på mat, kultur, natur, samt aktivitetsbaserte opplevelser. Kompetanseutvikling er også her en viktig strategi for å nå målet (LMD 2007).

1.2 Reiseliv og investeringer i human kapital

Til nå har tursistnæringa i Norge først og fremst investert i fysisk infrastruktur. Hoteller, fjellstuer, hytter, rorbuer og ulike aktivitetsarenaer (skiheiser, golfbaner, badeland, dyreparker, båttutleie, museer m.m.) har så langt utgjort de viktigste og største private og offentlige investeringene. Natur og kunnskapsturisme har hatt et annet fokus. Dette studiet har konsentrert seg om å utvikle den humane kapitalen knyttet til turguiding, men også berede grunnen for næringsutvikling gjennom en entrepenørskapsdel. Vi har ønsket å utvikle et tilbud til turistenes etterspørsel av autentiske opplevelser, kunnskapsbasert turguiding, informasjon om bygdenes egenart og den omkringliggende natur. Gjennom å gi turguidene kunnskap om natur og kultur har vi ønsket å øke turistenes utbytte av sitt besøk (Bryn & Motrøen 2005).

Studiet skal gi gode basiskunnskaper i naturgrunnet og kulturhistorien for de som ønsker å etablere nye næringsvirksomheter knyttet opp mot kunnskapsbasert turguiding.

Utdanning av profesjonelle turguidere med god faglig standard er fortsatt i sin spede begynnelse i Norge (GRIP 2007). Et faglig kunnskapsfundament om naturgrunn-

Figur 1. Tradisjonell turisme med satsing på infrastruktur. Spidsbergseter på Venabygdsfjellet i Ringebu. Foto: Anders Bryn

laget, kulturlandskapet og kulturhistorien vil være en viktig forutsetning for å se mulighetene til å utvikle nye tilbud innen kunnskapsturisme. Gode fagkunnskaper vil også være avgjørende for å gi god og sikker formidling og vil gi en kvalitetssikring av det turproduktet som skal selges.

Figur 2. Natur og kunnskapsturisme med satsing på human kapital. Undervisning om strandvoller i Ersfjorden på Senja. Foto: Anders Bryn

1.3 Ulike former for norsk reiseliv

Natur og kunnskapsturisme skiller seg ikke vesentlig fra andre satsingsområder, som f. eks geoturisme, gårdsturisme, økoturisme eller naturbasert reiseliv. Fokuset er imidlertid på et annet plan. Natur og kunnskapsturisme har som sentralt element faglig oppdatert turguiding. Dette kan foregå innenfor rammene av f. eks både geoturisme og naturbasert reiseliv. Geoturisme er et videre begrep og blir definert som ”Turisme som ivaretar, forsterker og fremhever et steds lokale egenart – miljø, kultur, estetikk, kulturarv – og som kommer lokalsamfunnet til gode” (DN 2007). Satsingen på denne typen reiseliv er i tråd med Nærings- og handelsdepartementets handlingsplan for reiselivsnæringene, der det blant annet heter at «Begrepet geoturisme brukes om helheten i destinasjonen, alt som gjør stedet unikt, så som flora og fauna, historie, vakre landskaper, tradisjonell arkitektur, lokal kultur og mat.» (Innovasjon Norge 2007b). Bygdeturisme er et tilbud til småskala reiselivsbedrifter i bygde-Norge om å profilere og markedsføre produktene i det norske markedet. Målet er å øke bevisstgjøringen om Norge som feriemål for norske turister gjennom økt kunnskap om ferietilbudene innen bygdeturisme (Innovasjon Norge 2007a).

Både bygdeturisme, geoturisme, økoturisme, gårdsturisme og naturbasert reiseliv kan drives innenfor rammene av Natur og kunnskapsturisme. Forutsetningene er et faglig innhold i turistvirksomheten. Kunnskapsturisme er et begrep som er i bruk både i internasjonal og nasjonal sammenheng og innebærer at turistene vil ha et faglig innhold i sine natur- og kulturopplevelser. De vil vite hva, hvordan, hvorfor osv., om naturlandskapet og kulturlandskapet. Et faglig kunnskapsfundament om naturgrunnlaget, naturmiljøet, naturressurser og kulturhistorie er derfor en forutsetning for å bli en god kunnskapsformidler – en god turguide.

1.4 Desentralisert studium med lokal tilpassing

Høgskolen i Hedmark (HH) valgte Nord-Østerdalen (Tynset) som oppstartssted for første året med studiet Natur og kunnskapsturisme. Deretter har det vært gjennomført i Nord-Gudbrandsdalen (Otta) og indre Troms (Sertermoen). Denne desentraliserte modellen har ikke vært tilfeldig. Innlandsregionene har i lengre tid slitt med varierende grad av fraflytting, nedlegginger innen landbrukssektoren og lite nyskaping innen privat næringsliv. Studiet har derfor vært organisert med desentralisert undervisning og lokale opptak, hvilket viste seg å være meget viktig for studentene. Dette har gjort at studentene har kunnet knytte nettverk i sin egen region, samt møtt likesinnede for utveksling av erfaringer og fremtidig samarbeid. Lokale opptak, i kombinasjon med tilpasset undervisning (helgesamlinger og mulighet for å bruke et ekstra halvår), har også gjort at studentene har kunnet fortsette i sitt daglige virke gjennom studiene. Dette innebærer at vi har fått modne studen-

ter med lang arbeidserfaring og stor virketrang (vedlegg 2). Videre er det selvsagt en forutsetning for turguider at de lærer om sitt eget naturmiljø og egen kulturhistorie.

Figur 3. Besøk på Tollevshaugen seter, Grimsdalen, Dovre kommune. Foto: Terje Motrøen

Dette bringer oss over i et annet viktig forhold ved studiet, nemlig utstrakt bruk av feltundervisning og ekskursjoner, både lokalt og regionalt. For å sikre at den teoretiske fagkunnskapen fra forelesningene blir forstått har vi organisert et betydelig antall med ekskursjonsdager. På de lokale ekskursjonene blir studentene invitert til å delta i undervisningen, hvilket gir prøving

Figur 4. Vadmelsstampa ved Viken gård i Bardu kommune. Foto: Anders Bryn

og feiling under trygge omgivelser (vedlegg 3). Foruten teori, feltarbeid og ekskursjoner, skal studentene til slutt presentere sitt eget prosjekt i form av en prosjektoppgave. Gjennom denne oppgaven legges grunnlaget for ny næringsutvikling i distriktene i Innlands-Norge.

2. NATUR OG KUNNSKAPSTURISME - FRA IDÉ TIL STUDIUM

2.1 Bakgrunn og forretningsidé

Bakgrunn

Fennoskandias natur oppleves av den europeiske befolkningen som tilnærmet ”urørt”, og Norden som turistregion kommer til å ha en høy markedsverdi i tiden framover (Nordin 2005). Behov for rekreasjon hos en stresset og utbrent befolkning vil sannsynligvis øke i takt med den raske samfunnsutviklingen.

Norge bør i mye større grad legge til rette for det sterkt voksende markedet innen turisme i Nord-Europa. Vi bør ha som en av våre hovedoppgaver å etablere næringsvirksomhet knyttet til kunnskapsturisme. Kunnskapsturisme er et begrep som er tatt i bruk både i internasjonal og nasjonal sammenheng, og innebærer at turistene vil ha et faglig innhold i sine natur- og kulturopplevelser, dvs. de vil ha bakgrunnsinformasjon om vårt vakre landskap, natur og kultur. Det vil i praksis si at turistene vil ha en dyktig guide som kan formidle fagkunnskap om natur og kultur, hvilket vil gi en helt annen dimensjon av reiseopplevelsen.

Et faglig kunnskapsfundament om naturgrunnlaget og kulturhistorien vil være en forutsetning for å se mulighetene som ligger i å skape ny næringsvirksomhet innen kunnskapsturisme. Det vil også være avgjørende for å gi god og sikker kunnskapsformidling til de som skal utøve slik virksomhet, og som en kvalitetssikring av det produktet som skal skapes.

Forretningsidé

Ideen om å utvikle et studium for de som ønsket å komme i gang med å etablere nye næringsvirksomheter opp mot Natur og kunnskapsturisme ble initiert høsten 2002. Det ble satt i gang som et tverrfaglig prosjekt hos Høgskolen i Hedmark i samarbeid med ulike interesseorganisasjoner innen natur, friluftsliv og reiseliv og fra eksterne ressursgrupper/personer med slike interesser. Studietilbudet skulle i første omgang være et fundament med basiskunnskaper innen naturlandskap, kulturlandskap og entrepenørskap, og det skulle tilbys som et desentralisert deltidsstudium.

2.2 Forprosjekt

Ut fra overnevnte foretningsidé og bakgrunn ble det i løpet av oktober 2002 gjennomført en forstudie til ideen om å utvikle et studium innen Natur og kunnskapsturisme ved Høgskolen i Hedmark. I oktober 2002 ble det besluttet å opprette et forprosjekt i samarbeid mellom høgskolens innovasjonsmiljø og naturfagmiljø. Forprosjektet skulle gjennomføres etter PLP-modellen (prosjektlederprosessen) og skulle ha som mål å utvikle studiet som kunne inngå i HHs kurs- og studieportefølge. Det skulle søkes om ekstern finansiering av forprosjektet i tillegg til HHs egeninnsats.

Mål

Forprosjektet hadde følgende hovedmål:

- å utvikle det faglige innhold i et studium i Natur og kunnskapsturisme slik at studentene får så gode fagkunnskaper i naturgrunnlaget og kulturhistorie at de selv er i stand til å se mulighetene for å skape nyetableringer basert på turisme og friluftsliv.
- å bygge opp studiet på ulike nivåer ut fra tre moduler: et innføringskurs, et videregående kurs og et avsluttende feltbasert kurs relatert til nasjonale, regionale og lokale studier av naturgrunnlaget, naturressurser, landskapsforståelse og kulturhistorie.
- at studiet skulle inngå som en fagmodul i en bachelorutdanning.

Forprosjektet hadde følgende delmål:

- å utvikle studium i Natur og kunnskapsturisme slik at det kan kombineres med høgskolens studium i foretaksutvikling, andre relevante redskapsfag som økonomi, markedsføring, språk, m.fl. og et avsluttende

prosjekt som skal danne grunnlag for søknad om etablering av nye foretak rettet mot kunnskapsturisme.

Hovedprosjektet skulle ha følgende mål:

Høgskolen i Hedmark skal etablere et studietilbud innen Natur og kunnskapsturisme som skal ha tre målsetninger:

1. Inngå som en av fagmodulene i et større helhetlig etablerstudium.
2. Inngå som en fagmodul i en bachelorutdanning.
3. At studiet gis som et desentralisert tilbud i fjellregionen (Nord-Østerdalen) fra høsten 2003 – pilotprosjekt.

Rammer

Forprosjektet skulle gjennomføres med følgende rammer:

Tid: Forprosjektet skal være gjennomført innen 1. juni 2003, slik at studiet kan starte opp medio august 2003.

Kostnader: Totale kostnader ble beregnet til kr. 264.000,-.

Ressurser: Forprosjektet skal gjennomføres i samarbeid med høgskolens naturfagsmiljø på Blæstad og innovasjonsmiljø på Rena.

Oppgaver i forprosjektet

De oppgaver som skulle gjennomføres i forprosjektet kan inndeles slik:

1. *Administrasjon og oppfølging* gjennom prosjektlederprosessen (PLP) hvor prosjekteier (HH), prosjektansvarlig og prosjektledergruppen følger opp forprosjektet etter oppsatte mål og gjennomføringsplan. Det skal gjennomføres en workshop for alle deltakerne i prosjektorganisasjonen for å få fram ideer til innhold i studiet med bl.a. et faglig foredrag om temaet ”kunnskapsturisme”.
2. *Utvikling av fagplaner* i tråd med studiets intensjoner og målsetninger. Fagplanene skal primært utvikles ved hjelp av HHs egen fagkompetanse, men i nært samarbeid med andre eksterne fagmiljøer slik at det faglige innholdet kan kvalitetssikres og at studiet kan godkjennes ved andre høgere utdanningsinstitusjoner i gradssammenheng.
3. *Markedsanalyse* ble en viktig del av forprosjektet for å kartlegge og sikre nødvendig studentrekruttering til studiet.

4. *Undervisningsplan (timeplan)* skal utarbeides i samsvar med fagplaner i studiet og kursmodulene. Undervisningsplan skal inneholde tidsplaner, emneplaner, øvings- og ekskursjonsplaner, prosjektplaner og eksamensplaner m.m.
5. *Presentasjon av resultatene* i forprosjektet skal gjennomføres ved fellessamlinger for alle aktørene i prosjektorganisasjonen. I tillegg inviteres eksterne fagmiljøer slik at presentasjonen av studiet også blir høringsinstans for senere godkjenning i høgskolestyret.

Organisering og gjennomføringsplan av forprosjektet

Forprosjektet hadde følgende organisering: Prosjekteier var HH, avdeling for landbruk og naturfag Blæstad (LNB) og avdeling for økonomi, samfunnsfag og informatikk Rena (ØSIR). Prosjektansvarlig var Jon Karlsen fra avd. LNB og Ole Gustav Narud avd. ØSIR. Prosjektledelse var Terje Motrøen (leder), Per Søberg og Petter Lexander.

I tillegg ble det oppnevnt en styringsgruppe på 10 personer og en referansegruppe på 12 personer for å gi prosjektet en faglig bredde med representanter fra ulike relevante fagmiljøer. Det ble utarbeidet en tids- og ressursplan med milepæler i forprosjektet (se tabell 1 under). Forprosjektet skulle avsluttes innen 1. juni 2003.

Tabell 1. Tids- og ressursplan for forprosjekt 2002–2003. Tabellen gir ukenummer for milepæloppnåelse.

Hovedaktivitet	Des.	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Jun.
1. Godkjenning av forprosjekt	48						
2. Søknad om finansiering	51						
3. Markedsanalyse		3, 4, 5	6, 7, 8				
4. Workshop			7				
5. Studieplanarbeid		4, 5	6, 7, 8, 9	10, 11, 12	14, 15		
6. Høringskonferanse					22		
7. Godkjenning studieplaner (HS)							24
Beslutning	1		2		3		4

Workshop: Savalen, Høringskonferanse: Honne

Kostnader og finansiering av forprosjekt

Forprosjektets totale kostnader ble beregnet til kr. 264.000,-. Kostnadene skulle finansieres mellom Høgskolens avdelinger LNB og ØSIR og eksterne finansieringskilder (tabell 2). De interne kostnadene ble delt mellom høgskolens avdelinger LNB og ØSIR. Det ble søkt Innovasjon Norge (den gang SND) om ekstern finansiering på de øvrige kostnaden i forprosjektet. Innovasjon Norge bevilget den 19.12.2002 kr. 149.000,- til forprosjektet.

Tabell 2. *Spesifisering av kostnader og kostnadsfordeling for forprosjektet.*

Hovedaktiviteter	Interne fin.	Eksterne fin.	Sum
1. Grunnkostnader 180 t à kr 400,-	72 000		72 000
2. Prosjektorganisering/adm 45 t à kr 400,-	18 000		18 000
3. Markedsanalyse - spørreund./intervju 50 t à kr 400,-		20 000	20 000
4. Utvikling av fagplaner 135 t à kr 400,-	25 000	29 000	54 000
5. Markedsføring - studiepresentasjon/brosjyremat		10 000	10 000
6. Workshop/fagseminar - honorarer fagforedrag		15 000	15 000
7. Reise/opphold i forb. med kartlegging av feltlokaliteter		10 000	10 000
8. Reiser og opphold samlinger/markedsføring		50 000	50 000
9. Utstyr med mer. Digitale kart/program GIS		15 000	15 000
Sum kostnader	115 000	149 000	264 000

Gjennomføring av og godkjenning av forprosjektet

Den 31.10.2002 ble det besluttet å opprette et forprosjekt i samarbeid mellom høgskolens innovasjonsmiljø og naturfagmiljø. Forprosjektet ble gjennomført etter oppsatte mål og framdriftsplan. Under følger en kort redegjørelse for gjennomføringsplan. Det skulle søkes om ekstern finansiering i tillegg til HHs egeninnsats i prosjektarbeidet.

Markedsanalyse

Til å utføre en markedsanalyse innen naturbasert reiseliv ble studentene Roar Moen og Lars Thoresen ved HH avd. ØSIR engasjert. De gjennomførte prosjektoppgaven *Markedsundersøkelse for Høgskolen i Hedmark – studium i natur og kunnskapsturisme* (Moen og Thoresen 2003). Konklusjonen av undersøkelsen sier bl.a. at: ”Et slikt studium hilses velkommen av mange i området”. Videre peker rapporten på store endringer innen primærnæringene i Norge, hvilket på sikt vil skape større behov for nye inntekstskilder utenom selve gårdsdriften.

Workshop Natur og kunnskapsturisme på Savalen februar 2003

Som en innledning til studieplanarbeidet ble det i februar 2003 arrangert en to-dagers workshop på Savalen Turistsenter for alle deltakerne i prosjektgruppa. Målet med workshopen var å komme fram til en plattform for studiet med mål og faglig innhold for det videre studieplanarbeidet.

Resultater fra workshopen kan kort oppsummeres slik: Studiets navn ble Natur og kunnskapsturisme. Omfanget ble bestemt til ett års heltidsstudium med mulighet for å ta studiet på deltid over 1½ år. Målet ble definert til: ”Å utdanne guider innen Natur og kunnskapsturisme. Studiet skal gi gode basiskunnskaper i naturgrunnlaget og kulturhistoria for de som ønsker å etablere nye næringsvirksomheter knyttet opp mot natur og kunnskapsturisme”.

Studieplanarbeid

Arbeidet med studieplan ble ledet av Terje Motrøen og gjennomført vårsemesteret 2003 med utgangspunkt i resultatene fra workshopen på Savalen. Fagemnene fikk følgende vektning:

Tabell 3: Fagemnenes vektning i studiepoeng (sp).

Naturgrunnlaget:	10 sp
Kvartærgeologi og landskapsutvikling:	10 sp
Kulturlandskap og kulturhistorie:	10 sp
Innovasjon og foretningsplanlegging med prosjekt:	15 sp
Innføring i reiseliv, markedsføring og formidling:	15 sp
Sum:	60 sp

Høringskonferanse på Honne mai 2003

Da hovedarbeidet med studieplan var ferdig ble det arrangert høringskonferanse på Honne Konferansesenter den 26. og 27. mai 2003. Tema for konferansen var gjennomføring og høring av studieplaner, med fokus på nyskaping og entreprenørskap innen turisme og reiseliv. I tillegg til forprosjektets medlemmer ble det invitert en rekke deltakere fra ulike fagmiljøer inne næringsutvikling, reiseliv, landbruk, høgskoler med flere.

Konklusjonen fra konferansen var at HH bør bidra med tilrettelegging av næringsutvikling innen naturbasert reiseliv, og at studiet i Natur og kunnskaps-turisme gjennomføres som et pilotprosjekt med et desentralisert tilbud i Nord-Østerdalen.

Figur 5. Bålkos på Ivar Heddets plass i Målselv.
Foto: Anders Bryn

Møter med Landbruks- og matdepartementet (LMD)

Under prosessen med forprosjektet ble studiet også presentert for embetsverk og politisk ledelse i LMD gjennom to møter. Målet med møtene var å orientere om studiet generelt og påpeke at studiet er et godt tilbud for bønder som ønsker å satse på gårdsturisme. Det var også et ønske fra HH at LMD kunne bidra med økonomisk støtte til merkostnadene ved å tilby studiet desentralisert. LMDs tilbakemelding var positiv og det anbefalte landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Hedmark å støtte prosjektet. Fylkesmannen valgte å ikke gi støtte.

Godkjenning av studieplaner

Høgskolestyret godkjente i møte den 04.11.2003 etablering av ettårig studium i Natur og kunnskapsturisme, 60 studiepoeng.

Figur 6. Besøk på Valbjør gard i Vågå. Foto: Anders Bryn

2.3 Oppsummering – konklusjon forprosjekt

Hovedmålet med forprosjektet var å utvikle studieplan for ettårig studium i natur og kunnskapsturisme ved Høgskolen i Hedmark.

- Forprosjektet fikk en kostnadsramme på kr. 264 000,-. Det ble gjennomført en markedsanalyse innen naturbasert reiseliv som konkluderte med at studietilbudet var av stor interesse i distriktene.
- Det ble i februar 2003 arrangert en to-dagers studieplan-workshop på Savalen for prosjektgruppa.
- Studieplanen fikk følgende fagemner og vektning: Naturgrunnlaget 10 sp, kvartærgeologi og landskapsutvikling 10 sp, kulturlandskap og kulturhistorie 10 sp, innovasjon og foretningsplanlegging med prosjekt 15 sp og innføring i reiseliv, markedsføring og formidling 15 sp.
- Studieplanarbeidet ble avsluttet med en høringskonferanse på Honne i mai 2003. Konklusjonen fra konferansen var at Høgskolen i Hedmark bør bidra med tilrettelegging av næringsutvikling innen naturbasert reiseliv, og at studiet i natur og kunnskapsturisme gjennomføres som et pilotprosjekt med et desentralisert tilbud i Nord-Østerdalen.

- Studieplan i Natur og kunnskapsturisme ble oversendt Høgskolen i Hedmark til godkjenning den 01.09. 2003. Høgskolestyret godkjente i november 2003 etablering av ettårig studium i Natur og kunnskapsturisme på 60 studiepoeng.

Forprosjektet ble gjennomført etter oppsatt framdriftsplan. Prosessen med utviklingen av studieplanen ble grundig behandlet av høgskolens fagmiljøer og av eksterne fagpersoner innen primærnæringene, reiselivs- og næringsutviklingsorganisasjonen, offentlig forvaltning og andre interesseorganisasjoner innen naturbasert reiseliv.

Etter høgskolestyrets godkjenning av studieplan og etablering av studiet den 04.11.2003, ble det besluttet at studiet skulle tilbys som et desentralisert tilbud i Fjellregionen Hedmark (Nord-Østerdalen) januar 2004.

3. STUDIEPLAN

3.1 Revisjoner av studieplanen

Studieplanen for Natur og kunnskapsturisme ble første gang godkjent den 4. november 2003. I ettertid har vi imidlertid revidert studieplanen basert på tilbakemeldinger og erfaringer fra de to første studierundene. Her presenteres den reviderte studieplanen fra april 2006 i noe forkortet utgave.

3.2 Studiets mål, kompetanse, omfang og varighet

Mål

Målet med studiet er å skolere turistverter/guiden innen Natur og kunnskapsturisme. Studiet skal gi gode basiskunnskaper i naturgrunnlaget og kulturhistorien for de som ønsker å etablere nye næringsvirksomheter knyttet opp mot Natur og kunnskapsturisme. Gjennom studiet skal studentene tilegne seg grunnleggende kunnskaper om natur- og kulturfag, entreprenørskap og reiselivsnæring, samt bedriftsetablering gjennom et prosjektarbeid.

Studiets varighet, omfang og nivå

Studiet er et heltidsstudium med normert studietid på ett år (60 studiepoeng), men kan også gjennomføres som et deltidsstudium. Studiet er en grunnutdanning, og opptakskravene er generell studiekompetanse eller godkjent realkompetanse. Studiet gir kompetanse som ettårig grunnutdanning i Natur og kunnskapsturisme, og kan inngå i relevante bachelorutdanninger. De som har fullført studiet vil kunne ha relevante basiskunnskaper for etablering av egen virksomhet knyttet opp mot turisme og naturguiding.

3.3 Studiets innhold, oppbygging og organisering

Det er tre fagemner i studiet, hver på 20 studiepoeng (tabell 4). Studiet skal ha et vårsemester med teori og undervisning. I første semester blir det teoretiske stoffet i emnene *naturlandskap*, *kulturlandskap* og *entreprenørskap* gjennomgått ved forelesninger, arbeidsoppgaver, gruppearbeid og selvstudier slik at studentene får de grunnleggende basiskunnskaper på plass før ekskursjoner. I første semesteret skal også studentene lage en skisse for sitt prosjektarbeid og fagoppgaver.

Sommersemesteret brukes til feltarbeid hvor studentene skal få mer praktisk kjennskap til den teorien de lærte i vårsemesteret. En serie ulike tema/lokaliteter knyttet til natur, kultur og reiseliv blir besøkt gjennom arrangerte fagekskursjoner. Studentene vil som en del av studiet tillegges å formidle fagstoff for en eller flere temaer/lokaliteter.

Tabell 4. *Fagemner/kurs i studiet*

Kode	Emner	Studiepoeng	Semester
NAK110	A. Naturlandskap	20	vår-høst
NAK111	B. Kulturlandskap	20	vår-høst
NAK112	C. Entreprenørskap	20	vår-høst

I høstsemesteret fortsetter teoriundervisningen, men nå skal studentene også selv sette ord på det de har lært gjennom de to foregående semestrene. Dette gjøres gjennom fagoppgaver i emnene *Naturlandskap* og *Kulturlandskap*. Deretter kan de bruke ett ekstra semester på å gjennomføre prosjektoppgaven, som er den skriftlige delen av emnet *Entreprenørskap*. Andre semester fortsetter med teoriundervisning og veiledning knyttet til prosjektarbeidet, og arbeidet med fagoppgavene i natur og kulturdelen.

Undervisningen foregår som forelesninger, gruppearbeid, fagoppgaver, ekskursjoner og feltøvelser. Ekskursjoner medfører en del ekstra utgifter som studentene må dekke. Disse ligger på omtrent 5000 kroner for hele studiet. Studentene evalueres etter skriftlige fagoppgaver og muntlige eksamener.

Tabell 5. Studiets hoveddeler

Teori	Praksis	Prosjekt
Naturlandskap	Feltundervisning, ekskursjoner og feltarbeid	Fagoppgaver, Prosjektarbeid
Kulturlandskap	Øvelse i natur- og kultur- guiding	Veiledning
Entreprenørskap		Nettverksbygging
Seminar og gruppearbeid		

3.4 Studiets fagemner (kurs)

Naturlandskap

Mål: Studentene skal ha fått generelle basiskunnskaper om naturgrunnlaget, dvs. berggrunn, jordart, jordsmonn, klima, vegetasjon og topografi.

Organisering og arbeidsform: Forelesninger, ekskursjoner, fagoppgave.

Obligatoriske krav: Ekskursjoner. 3-5 avhengig av sted og omfang.

Vurderinger: Fagoppgave som teller 50 % og muntlig eksamen som teller 50 %.

Innhold:

- Indre og ytre prosesser – plattetektonikk, havbunn- og fjellkjedeførelse, forkastninger, vulkaner og jordskjelv.

Figur 7. Flyvesand på Andøya. Foto: Anders Bryn

- Fra prekambrium til kvartær – geologiske utvikling, hendelser og spor fra fortid til nåtid.
- Mineraler og bergarter – de vanligste mineraler og bergarter i Norge, korndeling, dannelse og kretsløp.
- Norges landformer – dannelse og prosesser, store og små terrengformer.
- Klimalære - klimasystemer, klimatyper og klimautvikling.
- Klimaendringer og istider – årsaker til langsiktige og kortsiktige endringer som fører til istider og mellomistider.
- Brelære – isbreenes oppbygning og dynamikk, bretyper og iserosjon.
- Løsmasser – dannelse av jordarter og jordsmonn, prosesser og mineralnæringsstoffer, erosjon, forvitring og transport.
- Havnivå – marine grenser og strandlinjer.
- Deglasiasjon av Fennoskandia (isavsmelting) – terrengformer og spor.
- Periglasiære (isnær) prosesser og former – permafrost med mer.
- Vegetasjonslære – vegetasjonstyper og vegetasjonssoner, vekstfaktorer, floragelementer, abiotiske miljøfaktorer og økosystemer.

Tabell 6. Pensum og anbefalt litteratur. Full referanse i referanselista bak

Pensumlitteratur:

Andersen, B.G. 2000	Istider i Norge, landskap formet av istidernes breer
Gjessing, J.1978	Norges landformer
Skjeseth, S.1996	Norge blir til, Norges geologiske historie
Trømborg, D. 2006	Geologi og landformer i Norge
Lokalhistoriske tidsskrifter, bygdebøker, kart m.m.	

Anbefalt støttelitteratur:

Jørgensen, P., Sørensen R. & Haldorsen S. 1997	Kvartærgeologi
Moen, A.1998	Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon
Motrøen, T. 2006	Forelesningsnotater i geofag
Nesje, A. 1995	Brelære
Sørbel, L. & Nystad, L. 1995	Geografi
Trømborg, D. 1992	Skuret, værbitte – landformer i det norske landskapet

Kulturlandskap

Mål: Studentene skal ha fått kunnskaper om hvordan menneskene har brukt og påvirket naturen opp gjennom historien og om utviklingen av kulturlandskapet og kulturhistorien fra steinalder til nåtid.

Organisering og arbeidsformer: Forelesninger, gruppeoppgaver, ekskursionsjoner og feltarbeid.

Obligatoriske krav: Ekskursjoner. 3-5 avhengig av sted og omfang.

Vurderinger: Fagoppgave som teller 50 % og muntlig eksamen som teller 50 %.

Figur 8. Besøk ved Astruptunet i Jølster.

Foto: Anders Bryn

Innhold:

- Kulturlandskapsbegrepet – spennet mellom natur og kultur, mennesket i naturen, fysiske og ikke-fysiske landskap, arealbruk og utviklingstrender.
- Verdier i kulturlandskapet – verdibegrepet, fellesgoder, økonomiske/private, biologiske, kunnskapsverdier, symbol- og identitetsverdier, kulturelle verdier.
- Prosesser i kulturlandskapet – naturlige og kulturelle prosesser i kulturlandskapet: gjengroing, politiske virkemidler, teknologisk utvikling, forvaltning m.m.
- Landbrukets og kulturlandskapets historie – utvikling av kultur og landskap fra steinalder via jernalder til middelalder og nåtid. Fra jegere og samlere til bofaste bønder i kombinasjonsbruket.
- Kombinasjonsbruk – jordbruket kombinert med havbruk, seterbruk, skogbruk m.m.
- Biologisk mangfold i kulturlandskapet – begrepet biologisk mangfold, effekten av endringer i landbruket, praktiske eksempler på mangfold – planter og dyreliv m.m.

- Fornminner og kulturminner – spor etter mennesker som f. eks gravrøyser, kølmiler, ferdselsårer, jakt- og fangstanlegg, utløer. Lovverk, forvaltning m.m.
- Bygninger og tun – ulike bygninger og byggeskikk, tun typer, plassering, utseende og funksjon av bygninger, interiør m.m.
- Minoriteter i kulturlandskapet – kvener, samer, skogfinner med flere.
- Gamle kulturmarkstyper i Norge – effekten av dyrkning og fôr-sanking i norsk natur: slått, beiting, lauving, rising, styving, måsså-sanking, svedjing m.m.
- Planter og tradisjoner – menneskers bruk av planter til medisiner, materialer, overtro, mat, husdyrfôr og annet.
- Den lokale/regionale kulturhistorie – ulike kildetyper og bruk av disse, formidling av lokalt stoff.
- Det ikke-fysiske kulturlandskapet – tradisjoner, fortellinger, sagn, eventyr m.m.

Tabell 7. Pensum og anbefalt litteratur. Full referanse i referanselista bak

Pensumlitteratur:

Christensen, A.L. 2002	Det Norske Landskapet
Framstad E. & Lid I B. 1998	Jordbrukets kulturlandskap
Jacobsen H., Follum J.R. 1997	Kulturminner og skogbruk
Norderhaug A. m.fl. 1999	Skjøtselsboka
Lokalhistoriske tidsskrifter, bygdebøker, kart m.m.	
Artikler og notater utlevert på forelesninger og ekskursjoner.	

Anbefalt støttelitteratur:

Christensen, A.L. 1995	Den norske byggeskikken.
Myhre, B., Øye, I., Lunden, K., Gjerdåker, B., Almås, R. 2002	Norges landbrukshistorie, bind I-IV
Daugstad, K. & Sæter, S. 2001	Seterliv

Entreprenørskap

Mål: Studentene skal ha fått en innføring i bedriftsetablering og kjennskap til reiselivsnæringen. Studentene skal ha planlagt et tenkt nyskappingsprosjekt innen natur og kunnskapsturisme.

Organisering og arbeidsformer: Forelesninger, gruppeoppgaver, prosjektoppgave.

Obligatoriske krav:

En plan over et tenkt nyskappingsprosjekt. Planen skal presenteres som en skriftlig prosjektoppgave. Oppgaven bestemmes i fellesskap med veileder/faglærer. Arbeidet kan gjennomføres som et individuelt arbeid eller som gruppearbeid.

Vurderinger: Prosjektoppgaven som vurderes til bestått/ikke bestått.

Innhold:

- Innovasjon og foretaksutvikling – kreativitet, idéutvikling, visjon og forretningsidé.
- Formelle krav ved etablering – selskapsformer, tillatelser og andre formelle krav.
- Forretningsplanlegging – markedsforståelse, som markedsanalyse, markedsstrategi og markedsplanlegging. Økonomi, med kalkulasjon, budsjettarbeid og kapitalbehov og finansiering. Forretningsplanutvikling med vektlegging på helheten.
- Prosjektgjennomføring – metode for prosjektgjennomføring (Prosjektlederprosessen (PLP)) organisering, gjennomføring, rapportering og formidling.
- Reiseliv – innføring i småskala reiselivsnæring. Gårdsturisme, natur- og kulturguides, produkter, kundegrupper og marked.
- Nettverk innen reiseliv – samarbeid, organisering og nettverksbygging.

Figur 9. Torgeir Garmo forteller om steinsenteret i Lom. Foto: Anders Bryn

- Sertifisering – for eksempel Olavsrosa, Økoturisme, De historiske hoteller og spisesteder, Geoturisme.

Tabell 8. Pensum og anbefalt litteratur. Full referanse i referanselista bak

Pensumlitteratur:

McKinsey & Company. 2002	Fra idé til ny virksomhet. En håndbok for nye vekstselskaper
Runar Framnes & Hans Mathias Thjømøe. 2001	Markedsføringsledelse
Kjell Banken & Svein Linge Solberg. 2002	Markedsplanlegging – fra visjon til kundetilfredshet
Kjell Gunnar Hoff 2002	Bedriftens økonomi
PLP Prosjektlederprosessen	Fra idé til resultat – i tillegg mal for hvordan utvikle egen forretningsplan (mal fra IN)
Kamfjord, G. 1999	Reiselivsproduktet

4. RESSURSER OG KOSTNADER

4.1 Bakgrunn

Det særegne med studiet i Natur og kunnskapsturisme er at det er desentralisert, har lokalt opptak og undervisning, samt utstrakt bruk av feltundervisning og ekskursjoner. I tillegg til faste lærerressurser brukes også gjesteforelesere innen ulike temaer hvor det kreves spesialkompetanse (vedlegg 1, kapittel 9). Slike studier er ressurskrevende, men det er nettopp denne profilen som gjør at vi lykkes med studiet (tabell 11 og figur 18).

Vår erfaring med høyere utdanning er at denne type studier blir nedprioritert til fordel for campusstudier. Dette handler om utdanningspolitikk og om økonomiske prioriteringer ved de enkelte utdanningsinstitusjoner. Distrikthøgskolene ble i sin tid opprettet nettopp for blant annet å øke kompetansen i distriktene. Studiet i Natur og kunnskapsturisme er et godt eksempel på dette. Også feltundervisning og ekskursjoner blir nedprioritert på bekostning av teoretiske studier som er mindre ressurskrevende. Høgskolen i Hedmark er intet unntak. Forfatterne mener dette er uheldig

Figur 10. Villmarksleir i Bardu. Foto: Anders Bryn

med hensyn til nyskaping innen naturbasert reiseliv og andre næringer ute i distriktene tuftet på lokale natur- og kulturressurser. Studiet har derfor måtte skaffet ekstern finansiering til merkostnadene ved desentralisert undervisning, lokalt opptak, eksterne ressurspersoner og til feltundervisning.

4.2 Ressurser

En viktig årsak til at vi har lykket med studiet kan blant annet forklare med at noen tar et helhetlig ansvar for studiet. Terje Motrøen (studieansvarlig) og Anders Bryn må kunne kalles ildsjelene bak studiet og underviser i emnene Naturlandskap og Kulturlandskap som utgjør basisfagene for studiet.

Administrative ressurser

Utover de studieadministrative oppgavene som løses av høyskolens administrasjon, er det i tillegg en rekke administrative oppgaver som utføres av de studieansvarlige faglærerne. Slike oppgaver er blant annet:

- studieplanutvikling
- markedsføring av studiet
- rekruttering av studenter
- bindeledd mellom studenter og høyskolen
- ekstern finansiering
- undervisningslokaler
- undervisnings- og timeplanarbeid
- skaffe lokale lærerkrefter
- eksamensavvikling
- studieevaluering
- nettverksbygging

Disse oppgavene vil variere noe fra sted til sted hvor studiet tilbys og utgjør i snitt ca. 50 % stilling. Tabell 9 viser timeforbruket til studieadministrative oppgaver som utføres av studieansvarlige faglærere på studiet Natur og kunnskapsturisme desentralisert.

Tabell 9. Timeforbruk til studieadministrative oppgaver utført av studieansvarlige faglærere

Studieadministrative oppgaver	Timer
Studentrekruttering	200
Studieadministrasjon	200
Undervisningsplanlegging	300
Finansiering	100
Til sammen	750

Undervisningsressurser på de enkelte emnene (kursene)

Høgskolen i Hedmark, avdeling for lærerutdanning og naturvitenskaps (LUNA) normer for undervisning på årsstudier er 1320 timer som gir grunnlag for bruk av lærerressurser på et årsstudium. Dette er også rammetimetallet for Natur og kunnskapsturisme. Det reelle timeforbruket til undervisningen på studiet er på 1560 timer, dvs. 240 timer mer enn rammen (tabell 10). Dette har blitt løst gjennom ekstern finansiering.

Studiet slik det tilbys i dag, har tre hovedemner (kurs), hver på 20 studiepoeng, se studieplan kap. 3. Ressursbruken på de tre emnene varierer noe på grunn av emnenes egenart slik som emnene NAK 110 og NAK 111 (se tabell 10) som har en relativt stor andel med feltundervisningen. Alle tre emnene har også obligatoriske fagoppgaver/prosjektoppgaver som skal danne grunnlaget for bedriftsetablering etter studiet. Veiledning på disse er også ressurskrevende. Tabell 10 (neste side) viser timeforbruk til forelesninger, feltundervisning og veiledning på de ulike emnene.

Tabell 10. Timeforbruk undervisning NAKUT 2006-2007

Emner (kurs)	Forelesning	Feltundervisning	Veiledning	Sum
NAK 110 Naturlandskap	164	110	300	574
NAK 111 Kulturlandskap	144	110	300	554
NAK 112 Entreprenørskap	132		300	432
Sum	441	220	900	1560

FoU-ressurser

Studiet har hele tiden vært under utvikling og hvert år må studiet tilpasses den regionen det blir lagt til. Dette krever store forberedelser av faglærerne som underviser i emnene Naturlandskap og Kulturlandskap da de må sette seg inn i de lokale forhold og ny relevant litteratur må gjennomgås.

Det er også holdt en rekke foredrag, arrangert seminarer, skrevet artikler i fagtidsskrifter aviskronikker og avisartikler, se vedlegg 4. Denne rapporten er også en dokumentasjon på bruk av FoU-tid.

Tabell 11. *Timeforbruk FoU*

Anders Bryn (30% stilling førsteamanuensis)	40% FoU tid	200 t
Terje Motrøen (100% stilling høgskolelektor)	20% FoU tid	340 t
Sum		540 t

Lærerressurser

Undervisningspersonalet på studiet har i hovedsak blitt dekket opp av høgskolens egne fagmiljøer på de ulike avdelingene når studiet har gått i Nord-Østerdalen og Nord-Gudbrandsdalen. I Midt-Troms har det av kostnadsmessige årsaker blitt leid inn lokale lærerkrefter på emnet Entreprenørskap. Konsulentfirmaet VINN i Narvik har hatt dette oppdraget. Tabell 12, 13 og 14 viser en oversikt over lærerressurser fra Høgskolen i Hedmark som har undervist perioden 2004–2007 i henholdsvis Nord-Østerdalen, Nord-Gudbrandsdalen og Midt-Troms.

Tabell 12. Lærere ved Høgskolen i Hedmark i Nord-Østerdalen, Tynset 2004-2005

Navn	Profesjon	Emne (kurs)	Arbeidssted
Terje Motrøen	Geologi/naturgeografi	Naturgrunnlaget	HH-LNB
Anders Bryn	Biologi/kulturgeografi	Kulturlandskap	HH-LNB
Petter Lexander	Innovasjon	Innovasjon	HH-ØSIR
Daniell Lundesaard	Innovasjon/økonomi	Innovasjon	HH-ØSIR
Vidar Hanssen	Innovasjon	Innovasjon	HH-ØSIR
Stein Amundsen	Innovasjon/økonomi	Innovasjon	HH-ØSIR
Lars Gunnar Floa	Økonomi	Innovasjon	HH-ØSIR
Mirjam Engelsjord	Reiseliv	Innovasjon Reiseliv	Hedmark Reiseliv

Tabell 13. Lærere ved Høgskolen i Hedmark i Nord-Gudbrandsdalen, Otta 2005-2006

Navn	Profesjon	Emne (kurs)	Arbeidssted
Terje Motrøen	Geologi/naturgeografi	Naturgrunnlaget	HH-LNB
Anders Bryn	Biologi/kulturgeografi	Kulturlandskap	HH-LNB
Petter Lexander	Innovasjon	Innovasjon	HH-ØSIR
Daniell Lundesaard	Innovasjon/økonomi	Innovasjon	HH-ØSIR
Vidar Hanssen	Innovasjon	Innovasjon	HH-ØSIR
Stein Amundsen	Innovasjon/økonomi	Innovasjon	HH-ØSIR
Lars Gunnar Floa	Økonomi	Innovasjon	HH-ØSIR
Mirjam Engelsjord	Reiseliv	Innovasjon Reiseliv	Hedmark Reiseliv

Tabell 14. Lærere ved Høgskolen i Hedmark i Midt-Troms, Bardu 2006-2007

Navn	Profesjon	Emne (kurs)	Arbeidssted
Terje Motrøen	Geologi/naturgeografi	Naturgrunnlaget	HH-LUNA
Anders Bryn	Biologi/kulturgeografi	Kulturlandskap	HH-LUNA
Trude Emaus Holm	Entreprenørskap	Entreprenørskap	VINN (Narvik)
Kari Ann Nygaard	Entreprenørskap	Entreprenørskap	VINN (Narvik)

Eksterne ressurspersoner

I tillegg har en rekke ressurspersoner bidratt i undervisninga eller på ekskursjoner. Vedlegg 1 i kapittel 9 gir en oversikt over alle eksterne ressurspersoner som er bidratt på studiet i perioden 2004-2007. Tabellen viser også profesjon, tema, arbeidssted og tidsbruk på undervisning og ekskursjon. Dette synliggjør den faglige bredden og dybden studiet i Natur og kunnskapsturisme har.

4.3 Kostnader

Studiet har 20 måltallsplasser og får sin grunnbevilgning over statsbudsjettet. Studiet er derfor uten studieavgift. Høgskolen i Hedmark dekker alle grunnkostnader ved studiet – administrasjonskostnader, lønnskostnader til lærere, IKT, eksamenskostnader etc. Grunnkostnadene er basert på at studiet tilbys på campus Hamar med en ramme for undervisningstimer på 1320 timer.

Merkostnader for desentralisert undervisning – så som reise og opphold for lærere, undervisningslokaler, undervisning utover ramme, feltundervisning og ekskursjoner etc., finansieres med eksterne midler. Disse kostnadene vil variere noe alt etter hvor i landet studiet tilbys, og har til nå ligget mellom 200.000 – 500.000 kroner.

Ekstern finansiering merkostnader

Å skaffe ekstern finansiering til studiet har så langt gått relativt greit. Det er stor interesse hos kommunale og fylkeskommunale myndigheter og politikere, samt innen ulike miljøer i næringslivet for å få dette utdannings tilbud lagt til sin region. De ser tydelig det store potensialet for nyskaping som ligger i studiet. Finansieringen av merkostnadene har derfor kommet på plass gjennom regionale midler. Tabell 15 viser hovedaktørene som har bidratt til finansiering av studiet på ulike måter.

Tabell 15. Ekstern finansiering 2003-2007

Finansieringskilde	Prosjekt	Beløp i kr
Innovaasjon Norge Hamar 2003	Forprosjekt	150.000
Hedmark Fylkeskommune 2004	Konferanse Honne	50.000
Fjellregionen Hedmark 2004-2005	Undervisning/nettverksamling Tynset	160.000
Tynset Næringshage 2004–2007	Undervisning Tynset	50.000
	Evalueringsrapport	30.000
Oppland Fylk. OPUS Nord- Gudbrandsdalen 2005-2006	Undervisning/seminar Otta	250.000
Troms Fylkeskommune 2005	Forprosjekt	100.000
Bardu kommune 2005-2007	Forprosjekt	100.000
	Undervisning Bardu	50.000
	Evalueringsrapport	30.000
Sparebank i Nord-Norge 2006- 2007	Undervisning Bardu	300.000
Åmot kommune 2007	Evalueringsrapport	30.000
Til sammen		kr 1.300.000

Oppsummering

- Studiet i Natur og kunnskapsturisme er ressurskrevende på grunn av desentralisert undervisning, lokalt opptak, stor andel med feltundervisning og bruk av lokale ressurspersoner.
- Studiet grunnfinansieres av Høgskolen i Hedmark gjennom 20 måltallsplasser med et rammetimetall for undervisning på 1320 timer (HH-LUNAs norm for årsstudier). Det reelle timetallet for undervisningen er 1560 timer. Studieadministrative oppgaver som utføres av studieansvarlig faglærere utgjør 750 timer og FoU-tid 540 timer.
- Merkostnader ut over rammetildeling fra høgskolen finansieres gjennom eksterne midler. I perioden 2003-2007 utgjør dette til sammen 1.300.000 kroner.

5. STUDENTEVALUERING

5.1 Bakgrunn og formål

Som et ledd i den kontinuerlige utviklingen av studiet Natur og kunnskaps- turisme har det hvert år blitt gjennomført uformelle evalueringer, både av studiet som helhet og av de enkelte emnene (kursene). Gjennom studiets oppsummerende forelesning har studentene fått anledning til å gi tilbakemeldinger om de temaer og forhold de måtte ønske. Dette har vært gjennomført som plenumsdebatter hvor ordet har vært fritt. Dette har gitt oss verdifull informasjon som har medført endringer i kursplanen til det etterfølgende års kurs.

Slike tilbakemeldinger gir imidlertid ikke muligheter for en systematisk evaluering av kursene. De gir heller ikke muligheter for å vurdere effekten av de ulike tiltakene fra år til år. Dessuten vil ikke alle forhold komme fram under plenumsdebatter (Engelstad m. fl. 1996). Enkelte saker kan man ønske å rapportere anonymt, mens andre ting kan bli uteglemt. Vinteren 2007 sendte derfor Høgskolen i Hedmark ut en felles spørreundersøkelse til alle tre studiekullene. Spørreundersøkelsen ble sendt til alle oppmeldte studenter som deltok mer enn det første halvåret av kurset.

Formålet med spørreundersøkelsen kan grovt sett deles inn følgende hovedgrupper:

- For det første ønsket vi å se nærmere på hvilke motiver studentene hadde for å delta på studiet, og derigjennom få et bedre inntrykk av hvilke forventninger de har til et slik studium.

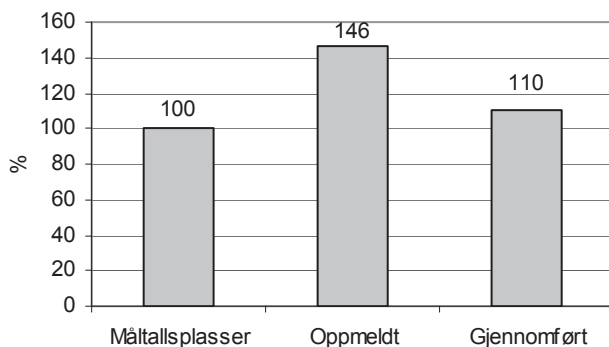
- For det andre ønsket vi å se om kurset hadde utviklet seg i en positiv retning med tanke på læring og egenutvikling hos studentene.
- For det tredje ønsket vi tilbakemeldinger som grunnlag for videreutvikling av studiet.
- For det fjerde ønsket vi å få et bedre inntrykk av relevansen i studiet sett i forhold til de ulike studentenes livssituasjon, alder, kjønn, yrke m.m.
- For det femte ønsket vi å få en bedre innsikt i bedriftsetableringen som en naturlig følge av studieplanen.
- Til sist ønsket vi også å få et inntrykk av studiets sterke og svake sider slik studentene selv oppfattet det.

Sammen med spørreskjemaet fulgte en kort informasjon om spørreundersøkelsen.

5.2 Gjennomføring av studiene

Før vi går gjennom selve spørreundersøkelsen kan det imidlertid være nyttig å se nærmere på studentgjennomstrømmingen i studiet. Vi har ved hver studiestart tatt opp flere studenter enn vi har hatt måltalls plasser. Studiet har fått tildelt 20 måltalls plasser fra HH, men vi har tatt opp henholdsvis 31, 30 og 27 studenter i de tre studiekullene. Dette ble gjort av flere årsaker. For det første ønsket vi ikke å sperre studiet for personer som var interesserte. For det andre regnet vi med at det kunne forekomme frafall underveis, og ville sikre oss mot at dette ga måltallstap for studiet. For det tredje er studiet organisert slik at det ikke medfører praktiske ulemper å ta opp noen ekstra studenter. Eventuell begrensning av antall studenter ligger i organiseringen av feltarbeid, ekskursjoner og tid til veiledning. Vi har imidlertid så langt ikke måttet avvise en eneste student.

Frafallet samlet for alle tre studiekullene var på 22 personer, opptaket var på 88. For siste studiekull, som ennå ikke har avsluttet studiet, har vi anslått frafallsprosenten ut fra foreløpige resultater. 26 av 27 studenter har til nå gjennomført og avsluttet 40 studiepoeng. Med krav om å totalt sett utdanne 60 studenter fra de tre studiekullene, vil det si at vi har hatt en gjennomføringsgrad på 110% (66 studenter) for alle studiekullene sett under ett.

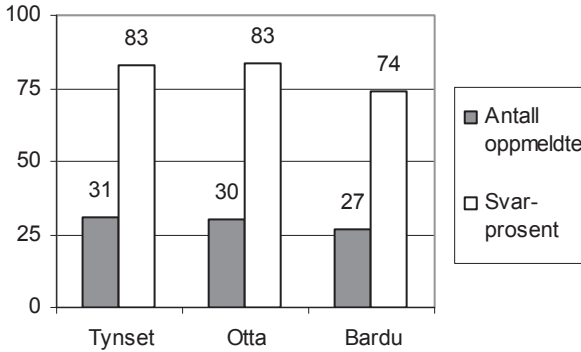

Figur 11. Antall måltallsplasser, antall oppmeldte studenter og antall gjennomførte studier i prosent for alle tre studiekullene.

5.3 Svarandel

I alt sendte vi spørreundersøkelsen ut til 88 studenter og av dem returnerte 71 sine svar. Dette gir en svarandel på 81%, hvilket skulle gi et brukbart grunnlag for slutninger omkring de spørsmål vi ønsket (Løvås 2004). Gruppen som ikke har besvart spørreundersøkelsen skiller seg ikke spesielt ut fra gruppen som besvarte, verken når det gjelder karakterer, kjønn, alder eller antatt tilfredshet med studiet. Svarprosenten varierer imidlertid noe fra kull til kull, hvilket innebærer at vi har fått flere besvarelser fra Tynset og Otta, enn vi har fått fra Bardu (figur 12). Dette kan skyldes at studiet i Bardu ennå ikke er avsluttet, og at dette gjør at enkelte studenter kvier seg for å gi tilbakemeldinger før karakterene er gitt.

Svarskjemaene ble nummerert slik at ingen skulle kunne fylle ut flere skjemaer. Nummereringa gjorde det også mulig å purre på de som ikke hadde levert innen fristen. Dette ga oss muligheter til å gjenkjenne identiteten bak svarene, dersom vi krysset nummer med navn. En person ga beskjed om at dette ikke var akseptabelt, og leverte derfor ikke inn svarskjema. Dette kan også ha vært medvirkende årsak til at flere ikke leverte inn svarskjema. Vi har ikke forfulgt saken nærmere, ettersom vi mener svarprosenten er høy nok.

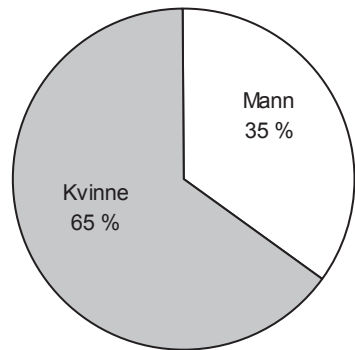

Figur 12: Antall oppmeldte studenter og svarandel i prosent.

Av de 71 som har besvart spørreskjemaet, følger 62 personer hele studiet, mens 7 bare tar relevante deler av studiet. Dette vil i hovedsak si at de følger kursene innen natur og kulturfag, og at de ikke følger innovasjonsdelen. To personer besvarte ikke dette spørsmålet.

5.4 Kjønn og alder

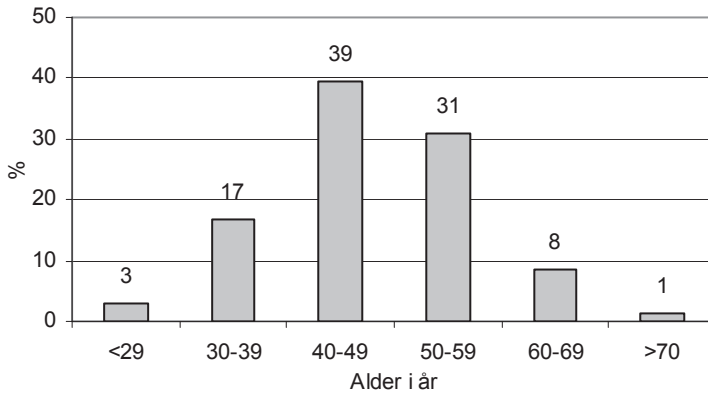
Alle tre studieårene har hatt en klar overvekt av kvinnelige studenter (figur 13). Bakgrunnen for dette ble ikke nærmere undersøkt, men vi antar at det kan forklares ved flere forhold. Vi ser ikke bort i fra at forholdet reflekterer generelle kjønnsrollemønstre i distriktene, hvor kvinnene ser ut til å ha større utferdstrang og nysgjerrighet enn sine mannlige sambygdinge. Resultatet er et velkjent kvinneunderskudd i distriktene (Almås m. fl. 2004) og muligens et kvinneoverskudd ved dette studiet.

Figur 13. Kjønnfordeling blant studentene for alle tre studiekull.

Sammenliknet med vanlige campusstudier har studentene ved Natur og kunnskapsturisme en forholdsvis høy gjennomsnittsalder (figur 14). De fleste studentene ligger i aldersgruppen 40-49 år, mens gjennomsnittsalderen

ligger rett under 50 år. Særlig lav er andelen studenter i gruppen under 29 år. Dette er den vanligste aldersgruppen for campusstudenter ved HH. Dette henger antagelig sammen med den meget lave andelen heltidsstudenter (figur 16). De mannlige studentene er jevnt over noe eldre enn de kvinnelige. Dette skyldes at de yngste aldersgruppene har høyere andel kvinner, mens de eldste har høyere andel menn.

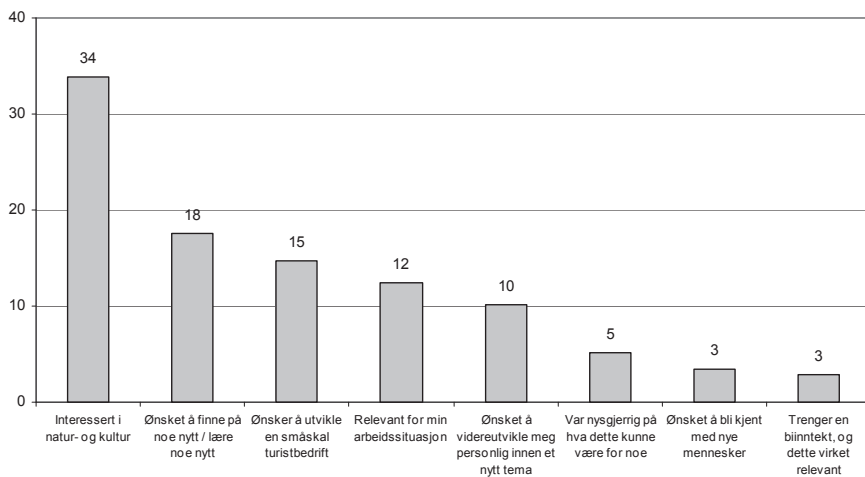
Figur 14. Aldersfordeling blant studentene i prosent for alle tre studiekull.

5.5 Motivasjon

Motivasjonen den enkelte student har for å delta på studiet, vil blant annet henge sammen med den enkeltes livs- og yrkessituasjon. Likevel viste det seg at studentenes viktigste beveggrunn for å delta, lå i deres genuine interesse for natur og kultur (figur 15). 34% av studentene var kort og godt interessert i å lære mer om natur og kultur. Dernest kom ønsket om å finne på noe nytt/lære noe nytt (18%).

Rangert på motivasjonskurvens tredjeplass kom ønsket om å utvikle en småskala turistbedrift. Dette ønsket ser ikke ut til å være påvirket av studentenes umiddelbare økonomiske situasjon. Bare 4 av 71 personer har oppgitt at de trenger ekstra biinntekt, og at dette var en viktig motivasjon for å delta på kurset. Vi må derfor gå ut i fra at de som ønsker å utvikle en småskala turistbedrift, kan ha andre enn rent økonomiske motiver for dette. Ut i fra deres interesse for natur og kultur, er det naturlig å anta at de også ønsker å jobbe

med noe som ligger nærmere deres interessefelt. Det er for øvrig en positiv samvariasjon mellom motivasjonen for å utvikle en småskala turistbedrift og det å eie enten slektsgård eller det å nylig ha kjøpt et småbruk/gårdsbruk. Dette tyder på et sterkt ønske om nyskaping og utvikling innen landbruket, blant våre studenter vel og merke. Men det tyder nok også på en sterk identitet knyttet til slektsgård og lokalsamfunn. Et lokalsamfunn de for øvrig ser ut til å være godt kjent i. Bare 5 personer oppga ønsket om å bli kjent med nye mennesker som en av de mulige hovedgrunnene til å begynne på studiet.

Figur 15: Hovedgrunnene til at studentene begynte på Natur og kunnskapsturisme rangert etter antall svar i prosent. Flere svaralternativer kunne oppgis. Totalt ble det avgitt 177 svar fra 71 personer.

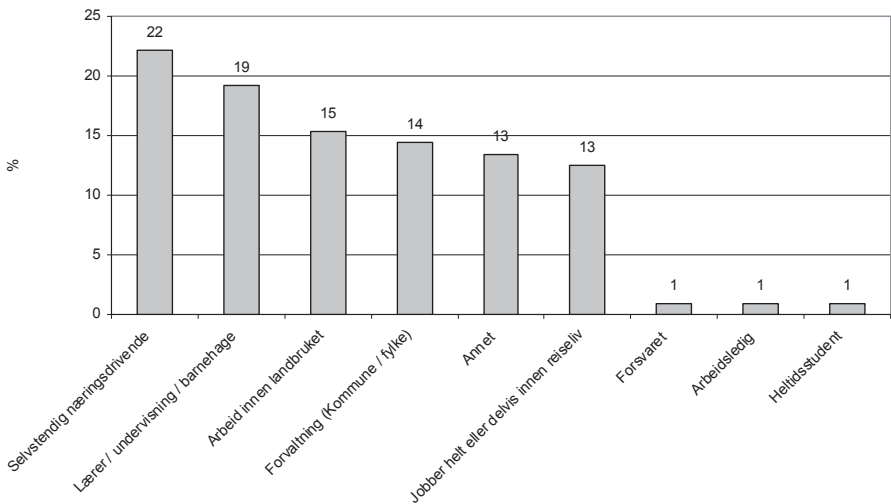
Når så mange studenter likevel fullfører hele studiet, inkludert entrepenørskap, så må dette bl.a. skyldes motivasjonen de har fått for dette faget underveis i studiet.

En betydelig andel av studentene deltok på studiet fordi det var relevant for den nåværende arbeidssituasjonen. Dette diskuteres nærmere i neste avsnitt.

5.6 Arbeids- og livssituasjon

Studentenes arbeidssituasjon må sies å være spesiell i undervisningssammenheng. Bare én student oppga studiet som heltidsgeskjeft. De aller fleste studentene tar m.a.o. studiet ved siden av annet arbeid.

De fleste på Tynset var selvstendig næringsdrivende, mens de fleste på Otta jobbet i undervisningsyrker sensu lato. Dette var de to vanligste yrkesgruppene blant studentene sett under ett (22%). Den tredje yrkesgruppen tilhører landbruket. Denne gruppen er godt representert blant de som også bor på slektsgården eller nylig har kjøpt seg småbruk/gårdsbruk. Den fjerde vanligste yrkesgruppen var de som jobbet med forvaltning innen fylke og kommune. Både de innen læreryrke sensu lato og de innen forvaltning mente at studiet var relevant for deres arbeidssituasjon. Dette tyder på behov eller ønske om desentralisert faglig utvikling innen disse yrkesgruppene.

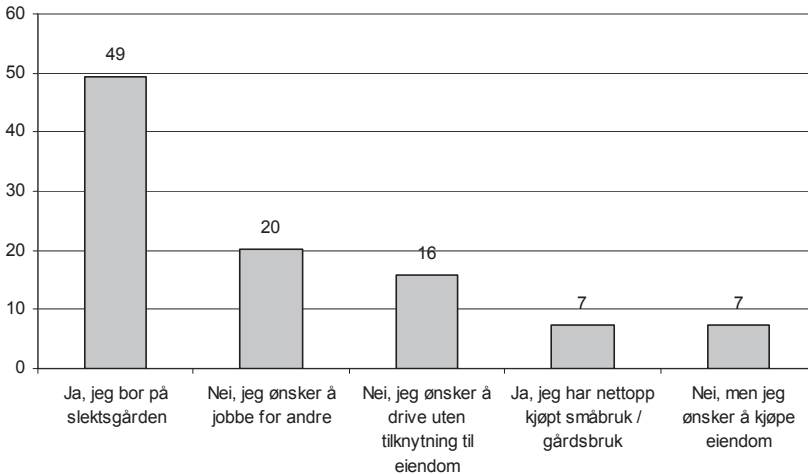
Figur 16: Studentenes arbeidssituasjon rangert etter antall svar i prosent. Flere svaralternativer kunne oppgis. Totalt ble det avgitt 104 svar fra 71 personer.

Forholdsvis få av studentene jobber helt eller delvis innen reiselivet, kun 13 ut av 71 (18%). Dette var overraskende, ettersom studiet i stor grad retter seg mot turledere, turistguidere, aktivitetsledere og andre som trenger faglig påfyll innen sentrale formidlingsfag i det eksisterende og spesielt i det kom-

mende reiselivet (Støre m. fl. 2003, Nordin 2005). Yrkesgruppen ”annet” domineres av ansatte innen servicenæringer.

5.7 Landbrukets rolle i det nye reiselivet

Fra studentenes arbeidssituasjon vet vi at 16 av 71 har arbeid innen landbruket. Dette utgjør 23% av studentene, men med en klar overvekt fra studieåret i Tynset. For å få et nærmere grep om landbrukseiendommenes rolle, ønsket vi å vite om studentene hadde egne småbruk eller gårder de ville utvikle i reiselivssammenheng. Det norske landbruket har opp gjennom hele historien vært preget av ulike former for kombinasjonsbruk (Christensen 2002, Almås m. fl. 2004). For eksempel innlosjerte seterbruket tidlig britiske fjellturister, og skysstasjoner kombinerte ofte overnattingstilbud med gårdsdrift (Daugstad & Sæther 2001). I dag ser vi en økende andel gårdsbruk med gårdsturisme som tilleggsnæring (Brandshaug m. fl. 2007). Det ville derfor være i god tradisjon å ønske seg en utvidelse av gårdens inntektsgrunnlag basert på ulike former for turisme. Selv om inntekt ikke er oppgitt som motivasjon for å delta på dette studiet (figur 15), anser vi det likevel som en viktig motivasjon for starte egen bedrift. Vi stilte derfor følgende spørsmål: Har du en eiendom du ønsker å utvikle i reiselivssammenheng? Svarene og svaralternativene finnes i figur 17.

Figur 17: Studentenes relasjoner til gård og eiendom rangert etter antall svar i prosent. Totalt ble det avgitt 69 svar fra 71 personer. Spørsmålet var: Har du en eiendom du ønsker å utvikle i reiselivssammenheng?

Svarene viste at svært mange ønsket å knytte sin reiselivsutvikling til egen gård og grunn. I alt svarte 39 av 69 personer at de ønsket å utvikle slektsgården/småbruket/gårdsbruket i reiselivssammenheng (49%). I tillegg ønsket 5 personer å kjøpe seg eiendom for dernest å videreutvikle denne i reiselivssammenheng. Det vil si at hele 62% av våre studenter ønsker å knytte sin reiselivsutvikling til egen landbrukseiendom. Dette vil imidlertid ikke si at slektsgården/småbruket/gårdsbruket per i dag har landbruksdrift. Vi kan ikke si hvor mange av de 39 personene som bor på enten slektsgård/småbruk eller gårdsbruk hvor det er landbruksdrift. Bare 16 personer oppga at de jobber innen landbruket, men gården de bor på kan likevel være i drift, gjennom andre i familien.

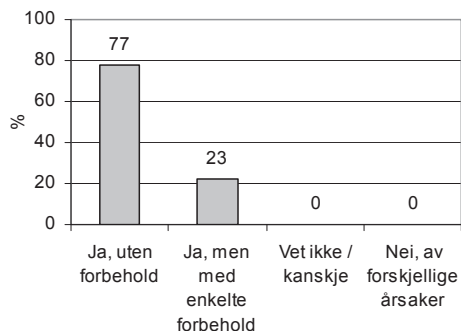
En del personer ønsker ikke å binde sin framtidige reiselivssatsning til verken eiendom eller eget firma. Faktisk må vi heller anta at mange av disse 25 studentene (35%) som har svart nei på spørsmålet om eiendom, ønsker å videreføre det arbeidet de holder på med utenfor reiselivet. Mange av de samme, til sammen 28 studenter, har på et annet spørsmål svart at de ikke har planer om å starte egen bedrift innen turisme/reiseliv. Som vi så fra figur 15 var den sterkeste motivasjonen for å delta på dette studiet interesse for natur og kultur, ikke bedriftsetablering. Ønske om å utvikle egen småskala turistbedrift ble rangert på motivasjonens tredje plass. Vi må derfor gå ut i fra at mange tar dette studiet for å heve sin generelle kompetanse innen natur- og kulturfag, samt at de ønsker å ta med seg denne kunnskapen inn i sitt eksisterende arbeid.

5.8 Overordnet tilbakemelding på studiet

Den mest fullstendige evalueringen av alle deler av studiet, kan kanskje best besvares gjennom følgende spørsmål: Vil du kunne anbefale studiet Natur og kunnskapsturisme for bekjente? Dette spørsmålet gir ikke detaljer om svake og sterke sider, det sier ingenting om sosiale aspekter, ekskursjoner, undervisningen eller annet. Det gir et helhetlig inntrykk av studiet som sådan.

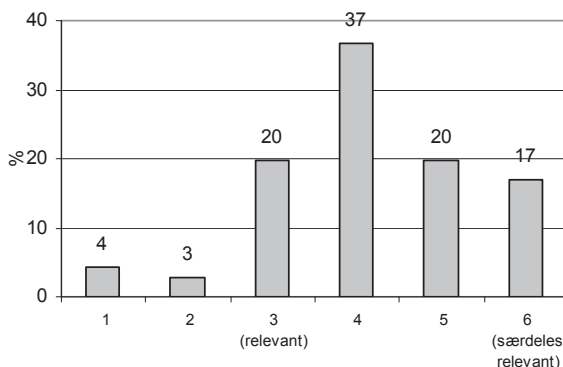
55 av 71 studenter (77%) kunne uten forbehold anbefale studiet for bekjente. 14 studenter kunne anbefale studiet, men med enkelte forbehold. Det vanligste forbeholdet var at studiet kunne være vel intensivt og omfangsrikt

Figur 18: Studentenes eventuelle anbefaling av studiet for bekjente i prosent. Totalt ble det avgitt 71 svar fra 71 personer. Spørsmålet var: Vil du kunne anbefale studiet Natur og kunnskapsturisme for bekjente?

å gjennomføre dersom du er i fullt arbeid. Dette var vi i utgangspunktet klar over, og har derfor strukket kurset noe ut i tid. De 60 studiepoengene kan derfor tas over 1½ år, nettopp for å lette studiesituasjonen for studentene. Likevel mener over 20% av studentene at studiet er så krevende at de vil måtte ta dette som forbehold ved en eventuell anbefaling av studiet. Fra faglærernes synspunkt er dette akseptabelt. Studiet skal være krevende, og det var antagelig årsaken til at en del studenter falt fra underveis. Fra de tre studiekullene har vi fått 5 klare tilbakemeldinger fra studenter som har hoppet av studiet, med begrunnelsen at det ble for krevende.

Figur 19: Studiets relevans i forhold til nåværende eller framtidig arbeidssituasjon i prosent. Totalt ble det avgitt 71 svar fra 71 personer. Skala fra 0 til 6, manglende verdier utelatt.

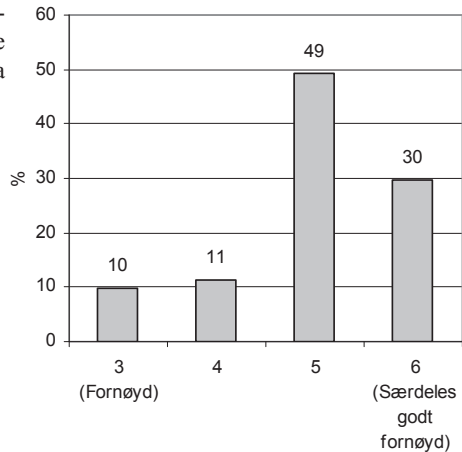

Dette vil også henge sammen med relevansen studiet har for den enkelte (figur 19). Svært få ser ut til å ta studiet uten relevans til nåværende eller framtidig arbeidssituasjon. 93% av studentene oppfatter studiet som relevant til særdeles relevant for nåværende eller framtidig arbeidssituasjon.

5.9 Studentenes evaluering av studiet

De tre studiestedene har hatt noe ulik sammensetning av lærekreftene. Vi har bl.a. leid inn gjesteforelesere og engasjert eksterne ressurspersoner i undervisningen (vedlegg 1). Disse har vi forsøkt å integrere i undervisningen slik at studiet skulle framstå som en helhet. Vi har også forsøkt å ”toppe” teamet av lærekrefter, dvs. finne de best egnede formidlere av ulike typer fagkunnskap. Dette kan være noe av årsaken til de gode tilbakemeldingene på lærekreftene fra studiet, med en gjennomsnittlig score på 5,0 (figur 20).

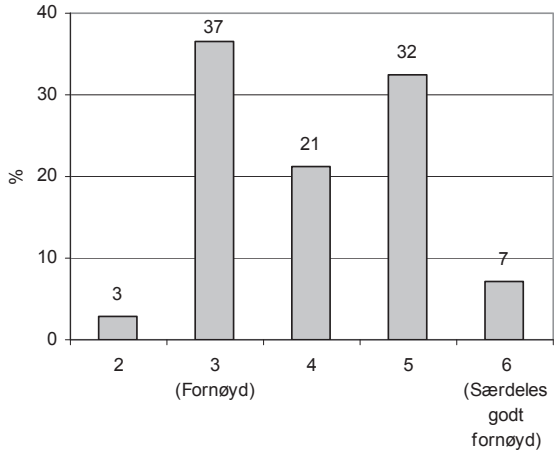
Figur 20: Hvor fornøyd er du med lærekreftene sett under ett i studiet? Totalt ble det avgitt 71 svar fra 71 personer. Skala fra 0 til 6, manglende verdier utelatt.

Høgskolens lærekrefter har likevel hatt den overveiende delen av undervisninga, og må være tilfreds med tilbakemeldingene. Høgskolens studieadministrative rutiner har fått noe dårligere tilbakemeldinger, med en gjennomsnittlig score på 4,0 (figur 21). Det ser ut til å være rutiner som kan forbedres ved det studieadministrative arbeidet. Tilbakemeldingene er likevel klart på den positive siden, og det er viktig å være klar over de utfordringer det ligger i å arrangere et studium desentralisert. Kontakten mellom studieadministrasjon og student må i større grad gå gjennom faglærerne, direkte kontakt holdes først og fremst gjennom telefon, samt via internett og e-mail. Dette gir ikke den nærhet til de administrative enheter som generelt er ønskelig fra høgskolens side.

Det faglige utbyttet av studiet vil naturlig nok variere med studentenes forhåndskunnskap. Noen av studentene har tatt kurs i entreprenørskap tidligere mens andre har mastergrad i naturforvaltning fra UMB (Universitetet på

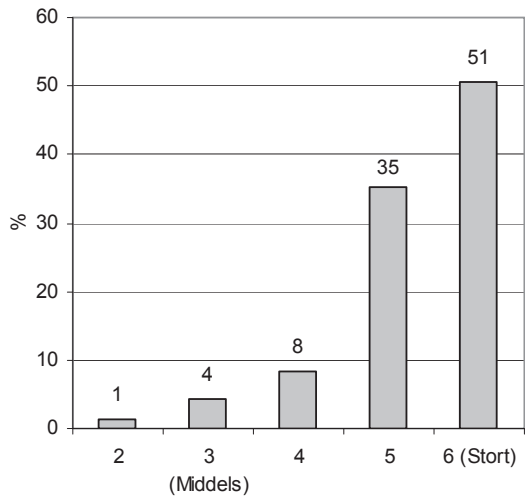
Figur 21: Hvor fornøyd er du med høyskolens studieadministrative rutiner? Totalt ble det avgitt 71 svar fra 71 personer. Skala fra 0 til 6, manglende verdier utelatt.

Ås). Enkelte studenter har liten eller ingen forhåndskjennskap til de ulike fagene. Det faglige utbytte vil derfor variere, men den høye andelen feltundervisning vil uansett gi de fleste studentene nye faglige innfallsvinkler.

Studentene ser ut til å være meget fornøyd med det faglige utbytte av studiet (figur 22). Av de 71 besvarte spørreskjemaene var gjennomsnittlig score på 5,6 på en skala fra 0 – 6.

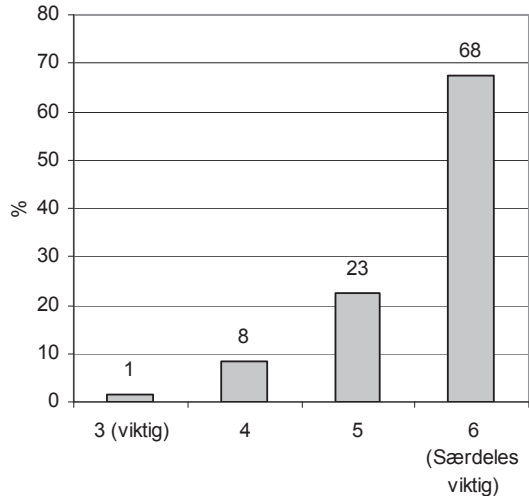
Særlig bedre tilbakemeldinger tror vi ikke det er mulig å oppnå, med mindre ressursbruken økes betraktelig. Viktigste for oss er det likevel at de dårligste kategoriene, dvs. de som har hatt lavest faglig utbytte, gradvis reduseres fra første til siste studieår. Vi har også tatt en del grep for å øke det faglige utbyttet fra år til år. F. eks har vi lagt mer vekt på studentenes deltakelse på ekskursjoner. Faglige

Figur 22: Har du hatt faglig utbytte av studiet? Totalt ble det avgitt 71 svar fra 71 personer. Skala fra 0 til 6, manglende verdier utelatt.

oppgaver i felt har i større grad blitt tildelt studentene de to siste åra. Ekskursjoner og feltundervisning vurderes derfor også som en meget viktig del av studiet (figur 23). 68% av studentene mener ekskursjoner og feltundervisning er en særdeles viktig del av studiet.

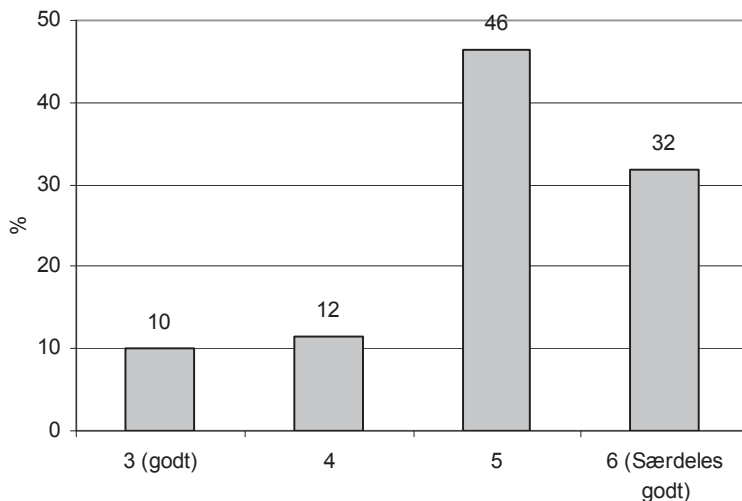
For å få et bedre inntrykk av undervisning og pedagogikk sett under ett, stilte vi følgende spørsmål: Synes du undervisning og ekskursjoner ble gjennomført på en god måte? På dette spørsmålet fikk vi særdeles gode tilbakemeldinger, med en gjennomsnittlig score på 4,9.

Figur 23: Anser du ekskursjoner/felt som en viktig del av studiet? Totalt ble det avgitt 71 svar fra 71 personer. Skala fra 0 til 6, manglende verdier utelatt.

På dette spørsmålet har imidlertid tilbakemeldingene blitt dårligere fra siste studiested sammenliknet med de to andre. Dette fikk vi også klar beskjed om gjennom tilbakemeldingene på siste forelesningsdag. Studentene på Bardu mente de fikk for stort ansvar for organisering og gjennomføring av ekskursjoner, spesielt en tre-dagers lokal ekskursjon. Denne ekskursjonen ble gjennomført etter en ny modell, hvor studentene fikk fullt ansvar for hele ekskursjonen. I ettertid mener vi bl.a. å lært følgende fra denne modellen:

1. Oppgaven må deles ut med svært klare retningslinjer og formål.
2. Studentgruppen må være tilstrekkelig moden for og trygg på oppgaven.
3. Faglærerne bør involvere seg sterkere i kvalitetssikringen av det organisatoriske arbeidet.
4. Elevenes bidrag bør foreløpig begrenses først og fremst til faglige utfordringer.
5. Gruppens sammensetninger bør i noen grad styres av faglærerne.

Figur 24: Synes du undervisning og ekskursjoner ble gjennomført på en god måte? Totalt ble det avgitt 69 svar fra 71 personer. Skala fra 0 til 6, manglende verdier utelatt.

Vi mener likevel det faglige utbyttet av denne ekskursjonen var stort, og at elevene fikk med seg viktige organisatoriske kunnskaper. Underveis i ekskursjonen fikk vi også tilbakemeldinger fra Innovasjon Norge (Troms), som hadde med en distriktsleder som observatør. Dette fikk vi blandede tilbakemeldinger på. Noen studenter mente de ble ”sett i kortene” fra en framtidig finansieringskilde for tidlig i sin etableringsprosess. Vi tror likevel at læringseffekten fra eksterne ressurspersoner er stor, og at det er nyttig med en ”djevelens advokat” til å korrigere prosjektenes utvikling.

Vi fikk også klare tilbakemeldinger fra studentene om at de ønsket seg flere bedriftsbesøk. Til sammen har vi gjennom de tre studiekullene besøkt et tittalls etablerte småskala turistbedrifter hvor natur- og kulturguiding inngår som sentrale deler. Overføringsverdien fra disse bedriftsbesøkene synes å være meget høy, og vi vil i framtiden øke andelen bedriftsbesøk i studiet.

5.10 Etablering av nye småskala turistbedrifter

Et av formålene med dette studiet er å øke kompetansen og motivasjonen til å etablere egen småskala bedrift innen turisme/reiseliv med fokus på kunnskapsformidling. Det vil imidlertid variere hvor langt i denne prosessen de

enkelte studentene har kommet. Noen hadde planer for bedriftsetablering før de begynte på kurset, noen har utviklet sine planer underveis i studiet, mens andre har hatt helt andre formål med studiet.

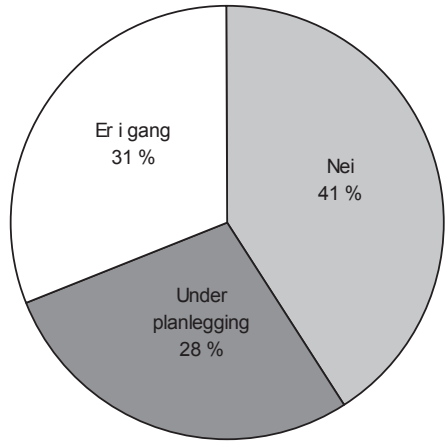
Til sammen er det 29 personer, 41% av studentene, som ikke har noen planer om å etablere egen bedrift. Dette henger godt sammen med andelen som ønsker å jobbe for andre eller ønsker å fortsette med sitt arbeid innen andre yrkesretninger.

Det første studiekullet fra Tynset har selvfølgelig kommet lengst i bedriftsetableringen. Mer enn halvparten av disse studentene hadde innen april 2007 etablert egen bedrift, men dette vil ikke si at det er etablert 15 bedrifter. Studentene har samarbeidet om de fleste etableringene. Til sammen fra Tynset er det planlagt eller igangsatte 10 bedrifter (vedlegg 2).

I Nord-Gudbrandsdalen finnes det flere etablerte turistbedrifter enn i Nord-Østerdalen og Indre Troms (Statistisk Sentralbyrå 2007). Dette kan gi seg utslag i bedre arbeidsmuligheter innen etablerte turistbedrifter. Andelen planlagte eller igangsatte bedrifter blant studentene kan derfor være lavere i denne regionen sammenliknet med de to andre. I Indre Troms har studentene enda ikke fullført studiet, men 55 % planlegger eller har startet egen bedrift innen turisme/reiseliv.

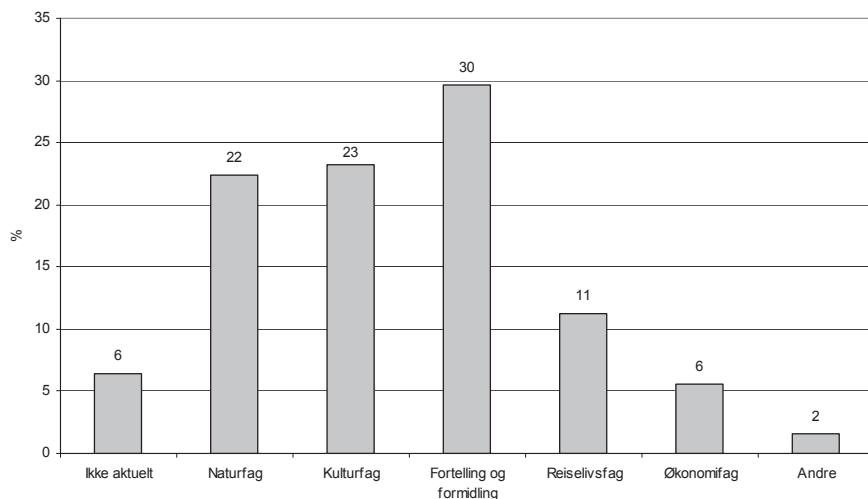
5.11 Ønsker om videreutdanning

Alle studiekullene har framsatt ønsker om muligheter for å fortsette studiet. Dette resulterte i et påbygningskurs på 10 studiepoeng innen fortelling og formidling som foreløpig er gjennomført i Nord-Østerdalen. Det har imidlertid kommet fram ønsker om andre påbygningskurs, og vi ville derfor få

Figur 25: Har du startet eller planlegger du å starte egen bedrift innen turisme/reiseliv? Totalt ble det avgitt 71 svar fra 71 personer.

flere tilbakemeldinger om hva slike påbygningskurs bør inneholde. Ut i fra foreløpige tilbakemeldinger har vi satt opp ei liste på fem fagområder hvor videre studier kan være aktuelt.

Figur 26: Studentens ønsker om videreutdanning i prosent. Flere svaralternativer kunne oppgis. Totalt ble det avgitt 125 svar fra 71 personer.

Det viktigste funnet ser ut til å være at de aller fleste faktisk ønsket å studere videre. Bare 8 av 71 studenter svarte at det ikke var aktuelt å gå videre i studiene.

Det ser ut til at kurset innen fortelling og formidling fanget opp det viktigste ønsket om videreutdanning blant studentene. Deretter følger ønsket om videreutdanning innen kulturfag (23 %) og naturfag (22 %) senso lato. Disse to fagene utgjør hovedtyngden innen Natur og kunnskapsturisme, og vi ser dette som et resultat av faglig stimulering og økt faglig nysgjerrighet som konsekvens av studiet.

6. VEIEN VIDERE

Reiselivssatsinga i Norge har gjennom en årrekke konsentrert de store investeringene til utviklingen av ulike former for fysisk infrastruktur.

De større reiselivsaktørene har utviklet destinasjoner gjennom bygging av hoteller og opprettelse av ulike former for opplevelsesparker, f. eks dyreparker, badeland, spa, golfbaner, skiheiser og annet.

Andre destinasjoner har satset på hyttebygging og utleiesektoren, både sommer som vinter. Sammen med hytte kan man gjerne leie båt, sykkel, hest, kajakk eller annet, avhengig av hvor man er i landet. Campingplasser har over hele landet fysisk tilrettelagt for mer eller mindre helårs camping, gjerne med tilbygg av anselig størrelse.

Mindre reiselivsaktører satser på småskala utleie av f. eks hytter og båter eller innlosjering i villmarkscamper. Aktivitetsselskaper har også i stor grad satset på infrastruktur. De har lagt sine investeringer i sykler, bre- og klatretstyr, kanoer, fiskeutstyr og lignende.

Forsvinnende lite av reiselivssatsinga i Norge synes å ha investert i den humane kapital som skal øke turistenes opplevelse av vår unike natur og kultur. Det er denne humane kapitalen studiet Natur og kunnskapsturisme ønsker å styrke gjennom opplæringen av faglig sterke turguider. Vi mener behovet for kunnskapsrike og engasjerende turguider er sterkt økende. Dette henger sammen med turistenes ønsker om kunnskap, informasjon, innlevelse, deltakelse og opplevelse av et autentisk bygdeliv og naturlandskap (Nordin 2005).

Skal bygder og bønder, Nærings- og handelsdepartementet, aktivitetsselskap, hurtigruta og andre satse på geoturisme, gårdsturisme eller økoturisme, må de ha noe å bygge denne satsingen på. Investeringer i infrastruktur utgjør en forholdsvis liten del av disse typene turisme. Større deler av investeringene bør gå til utviklingen av human kapital, noe vi i denne sammenhengen kaller Natur og kunnskapsturisme. Dette er investeringer som øker turistens opplevelse og innholdet i dennes opphold gjennom formidling og aktivisering av kunnskap om natur og kultur. Som eksempler på opplevelsestilbud knyttet til utvikling av human kapital vil vi vise til de mange prosjektene/etableringene som er kommet i gang fra studentene som har gjennomført studiet i Natur og kunnskapsturisme (vedlegg 2).

Reiselivstrendene i Europa peker på betydelig behov for styrking av investeringer i den humane kapital (Nordin 2005, Brandshaug 2007). Høgskolen i Hedmark bør ha Natur og kunnskapsturisme som et av sine satsingsområder. Det kan gjøres gjennom satsing på tre nivåer: påbygningsstudier, kurs/seminar/konferanse og etablering av Senter for Natur og kunnskapsturisme.

6.1 Påbygningsstudier: Fortellerkunst og formidling

Gjennom studiet Natur og kunnskapsturisme får studentene økt kunnskap om tre fagområder: naturlandskap, kulturlandskap og entreprenørskap. Tilbakemeldinger fra studentene peker imidlertid på behovet for økt trening og kunnskap om fortelling og formidling av fagkunnskapen (figur 26). Ibsensenteret, Universitetet i Oslo

har i samarbeid med HH, utviklet et studium i Fortelling og formidling på 30 studiepoeng tilpasset studiet i Natur og kunnskapsturisme. Studiet ble gjennomført i 2006 i Nord-Østerdalen. Det er nå videreutviklet til

Figur 27. Båttur på Altevannet i Bardu.

Foto: Anders Bryn.

studium i Fortellerkunst og formidling – naturguiding og kulturopplevelse, 30 studiepoeng. Dette vil være en viktig påbygging for studiet i Natur og kunnskapsturisme og passer også for andre målgrupper innen turist- og reiselivsnæringene. Det bør også utvikles studier/kurs/emner i natur- og kulturfag og andre relevante fag som kan settes sammen til en bachelorutdanning (BA) i Natur og kunnskapsturisme.

Figur 28. Interesserte studenter følger guiding på Ofotbanen i Narvik. Foto: Anders Bryn.

6.2 Konferanse: Natur og kunnskapsturisme

Mange utdanningsinstitusjoner tilbyr i dag kurs og studier innen reiseliv, f. eks Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Buskerud, Høgskolen i Finmark og Høgskolen i Sogn- og Fjordane. Vi foreslår at Høgskolen i Hedmark tar initiativ til at det arrangeres en nasjonal konferanse om Natur og kunnskapsturisme i 2009. Konferansen vil belyse ulike utdanningstilbud, behovet for human kapital i reiselivsbransjen, trender innen reiselivet og andre viktige aspekter ved kunnskapsbasert turisme. Det bør søkes om finansiell støtte gjennom Landbruks- og matdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Utdanningsdepartementet og Innovasjon Norge m.fl. Sentrale aktører innen reiselivsnæringa bør bli invitert, f. eks NHO Reiseliv, Hedmark Reiseliv BA, Svalbard Reiseliv AS, GRIP, Innovasjon Norge og Nordland Reiseliv.

6.3 Interregionalt samarbeid: Senter for Natur og kunnskapsturisme

For å styrke næringsutviklinga og det interregionale samarbeidet i Innlands-Norge og Sverige, bør det på sikt etableres et *Senter for Natur og kunnskapsturisme*. Tre stikkord vil kjennetegne arbeidet ved senteret: undervisning, forskning og næringsutvikling innen kunnskapsbasert reiseliv. Senterets hovedoppgave vil være å styrke satsinga på kunnskapsbasert turisme i innlandsregionene. Dette tilsier både desentralisert/lokal undervisning og forskning. Senteret vil også kunne få en viktig rolle innen nettverksbygging for småbedrifter, som ofte sliter med tilgang til større markedssegmenter innen reiselivet. Tilknytning til Høgskolen i Hedmark, eventuelt et Innlandsuniversitet, vil følge andre sentermodeller, f. eks Senter for utvikling og miljø ved Universitetet i Oslo. Senter for Natur og kunnskapsturisme bør også utvikle samarbeid med de andre nordiske landene, spesielt Sverige og Finland. Det bør i løpet av 2008 settes i gang et forprosjekt for å kartlegge behov og organisering av et Senter for Natur og kunnskapsturisme. Finansiering av forprosjektet bør kunne realiseres gjennom Interreg prog. IV A Sverige-Norge 2007–2013.

7. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

- Reiselivstrendene i Europa peker ut kunnskapsturisme som et framtidig satsningsområde for reiselivet i Norge (Nordin 2005).
- Studiet Natur og kunnskapsturisme har som målsetning å øke fagkompetansen innen natur- og kulturfag (den humane kapitalen) for de som ønsker å jobbe med turguiding for turister, samt bedriftsetablering av småskala reiseliv.
- Denne rapporten dokumenterer studiets faginnhold, resultater av gjennomføring i tre regioner i Norge og behovet for videreutvikling av kompetanse og nettverksbygging knyttet til turguiding innen særlig småskala reiseliv.
- Studiet har en faglig lokal/regional forankring gjennom desentraliserte tilbud til et marked som har god tilgang på interesserte og ressurssterke studenter. Studentene gir generelt gode tilbakemeldinger på studiets form, faglige innhold og lærekrefter, inkludert eksterne ressurspersoner. Studiet har god gjennomføringsevne (110%). HH må imidlertid jobbe inn bedre administrative rutiner.
- Studiet har 20 studieplasser som er relativt kostnadskrevene på grunn av desentralisert undervisning, stor grad av feltundervisning og ekskursjoner. Grunnkostnadene dekkes av HH, mens merkostnadene krever ekstern finansiering og har derfor utfordringer knyttet til innhenting av økonomisk støtte. Det er derfor ønskelig at det gis høyere grunnfinansiering til studiet for å dekke utgifter knyttet til desentralisert undervisning og utstrakt bruk av ekskursjoner og feltarbeid.

- HH bør videreutvikle studiet Natur og kunnskapsturisme til Bachelor-studium og ev. Master-studium på sikt. Dette bør samordnes bl.a. med reiselivsstudiet ved Høgskolen i Lillehammer og andre UNISKA samarbeidspartnere, f. eks. Karlstads universitet. Et mindretall av studentene ønsker videreutdanning innen reiseliv. Vi utfordrer samarbeidspartnere til å skreddersy desentralisert oppfølgingsstudier innen reiseliv og turisme med lokalt opptak og undervisning.
- Studentene ønsker i første omgang videreutdanning inn særlig tre fagfelt: Fortelling og formidling, naturfag og kulturfag. HH bør derfor jobbe videre med å etablere faste oppfølgingskurs innen Fortellerkunst og formidling – naturguiding og kulturopplevelse på 30 studiepoeng. På sikt anbefaler vi også å styrke natur- og kulturfagene med spesifikke videregående småkurs innen følgende etterspurte fagfelt: planter og tradisjoner, geologi og bergarter, skjøtsel av kulturlandskap, kulturminner, landskapsutvikling, samt lokale mattradisjoner.
- Rapporten dokumenterer at studentene i ettertid etablerer bedrifter innen turguiding og kunnskapsturisme. Rundt 2/3 av studentene har etter studiet etablert bedrifter eller er i gang med prosessen. Disse bør følges opp gjennom nettverksseminarer hvor lokalt reiseliv invideres.
- HH bør bedre det interregionale samarbeidet innen Natur og kunnskapsturisme. Dette kan gjøres ved å etablere Senter for Natur- og kunnskapsturisme. Senterets viktigste oppgaver vil være undervisning, forskning og bidrag til etablering av lokale bedrifter innen kunnskapsturisme.
- Det bør i løpet av 2008 settes i gang et forprosjekt for å kartlegge behov og organisering av et Senter for Natur og kunnskapsturisme. Delfinansiering av forprosjektet bør kunne støttes gjennom Interreg prog. IIIA Sverige-Norge 2007-2013.

8. REFERANSER

- Almås, R., Gjerdåker, B., Lunden, K., Myhre, B. & Øye, I. 2004: *Norwegian Agricultural History*. Tapir Academic Press, Trondheim.
- Andersen, B.G. 2000: *Istider i Norge, landskap formet av istidenes breer*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Ashton, R.E. & Ashton, P.E. 2006: *Ecotourism. Sustainable Nature and Conservation Based Tourism*. Krieger Publishing Company, Melbourne.
- Banken, K. & Solberg, S.L. 2002: *Markedsplanlegging – fra visjon til kundetilfredshet*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.
- Brandshaug, S., Aall, C., Weinbach, J.E. & Sataøen, H. 2007: *Reiselivet i Sogn og Fjordane – oversyn, kommentarer og strategiske problemstillinger*. Rapport 3, Vestlandsforskning, Sogndal.
- Bryn, A., Dramstad, W & Fjellstad, W. 2004: Kulturlandskap – tverrfaglige spørsmål i en biologs hverdag. *Biolog* nr 3/4: 4-11.
- Bryn, A. & Motrøen, T. 2005: Gi turistene et meningsfylt opphold! *Kultur-arven* nr 33: 52-54.
- Christensen, A.L. 1995: *Den norske byggeskikken - hus og bolig på landsbygda fra middelalder til vår egen tid*. Pax Forlag, Oslo.
- Christensen, A.L. 2002: *Det Norske Landskapet - om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv*. Pax Forlag, Oslo.
- Daugstad, K. & Sæter, S. 2001: *Seterliv*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- DN 2007: <http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500014941>
- Dowling, R. & Page, S. 2000: *Ecotourism. Pearson Higher Education*, Upper Saddle River.
- Engelstad, F., Grennes, C.E., Kalleberg, R. & Malnes, R. 1996: *Samfunn og vitenskap. Samfunnsfagernes fremvekst, oppgaver og arbeidsmåter*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

- Framnes, R. & Thjømøe, H.M. 2001: *Markedsføringsledelse*, 6. utgave. Universitetsforlaget, Oslo.
- Framstad E. & Lid, I.B. (red) 1998: *Jordbrukets kulturlandskap – forvaltning av miljøverdier*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gaukstad, E. m. fl. 1994: *Verdifulle kulturlandskap i Norge. Mer enn bare landskap! Sluttrapport fra Det sentrale utvalget for Verdifulle kulturlandskap i Norge - Del 4*. Direktoratet for Naturforvaltning, Trondheim.
- Gjessing, J. 1978: *Norges landformer*. Universitetsforlaget, Oslo.
- GRIP 2007: <http://www.grip.no/Reiseliv/Okoturisme%20i%20Norge%202005.htm>
- Hoff, K.G. 2002: *Bedriftens økonomi*. 5. utgave. Universitetsforlaget, Oslo.
- Innovasjon Norge 2007a: <http://www.innovasjonnorge.no>
- Innovasjon Norge 2007b: <http://www.innovasjonnorge.no/Satsinger/Reiseliv/Geoturisme/Hva-er-geoturisme/>
- Jacobsen H., Follum J.R. 1997: *Kulturminner og skogbruk*. Skogbrukets kursinstitutt, Biri.
- Jørgensen, P., Sørensen R. & Haldorsen S. 1997: *Kvartærgeologi*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Kamfjord, G. 1999: *Reiselivsproduktet*. Reiselivskompetanse A/S, Oslo.
- Kubr, T., Ilar, D. Marchesi, H. & Brun, A. 2000: *Fra idé til ny virksomhet: en håndbok for nye vekstselskaper*. McKinsey & Co, Oslo.
- LMD 2007: *Ta landet i bruk! Landbruks- og Matdepartementet rapport M-0734 B*, Oslo.
- Løvås, G. 2004: *Statistikk for universiteter og høyskoler*. 2. utgave. Universitetsforlaget, Oslo.
- Mehmetoglu, M. 2007: *Naturbasert turisme*. Fagbokforlaget, Oslo.
- Moen, A., Lillethun, A. & Odland, A. 1998: *Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon*. Statens Kartverk, Hønefoss.
- Moen, R. & Thoresen, L. 2003: *Markedsundersøkelse for Høgskolen i Hedmark – studium i natur og kunnskapsturisme*. Prosjektoppgave Høgskolen i Hedmark, avd. ØSIR.
- Myhre, B., Øye, I., Lunden, K., Gjerdåker, B., Almås, R. 2002: *Norges landbrukshistorie, bind I-IV*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Nedkvitne, J., Garmo, T., & Staaland, H. 1995: *Beitedyr i kulturlandskapet*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Nesje, A. 1995: *Brelære*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

- NHD 2007: Nærings- og Handelsdepartementet. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/tema/reiselivsnaring>.
- Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, I. & Kvamme, M. (red.) 1999: *Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Nordin, S. 2005: *Tourism of tomorrow. Travel trends & forces of change*. ETOUR-rapport 27/05. European Tourism Research Institute, Östersund.
- Puschmann, O. 2004: *Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner*. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- Ramberg, I.B., Nøttvedt, A. & Bryhni, I. (red.) 2006: *Landet blir til: Norges geologi*. Teknologisk forlag, Oslo.
- Skjeseth, S. 1996: *Norge blir til, Norges geologiske historie*. Schibsted, Oslo.
- Statistisk Sentralbyrå 2007: <http://www.ssb.no/statistikkbanken>.
- Steen, J.K. & Viken, A. (red.) 1999: *Turisme. Stedet i en bevegelig verden*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Støre, J.G., Singsaas, H., Brunstad, B., Ibenholt, K. & Røtnes, R.A. 2003: *Norge 2015 – en reise verdt? Scenarier for Turisme-Norge*. Kagge Forlag, Oslo.
- Sørbel, L. & Nystad, L. 1995: *Geografi*. Gyldendal Forlag, Oslo.
- SND 2000: PLP Prosjektlederprosessen: fra idé til resultat. 5. utgave. SND, Oslo.
- SND 2001: *Mal for hvordan utvikle egen forretningsplan*. SND, Oslo.
- Trømborg, D. 1992: *Skuret, værbitte – landformer i det norske landskapet*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Viken, A., Lindberg, K. & Vorkinn, M. 2004: *Turisme: miljø og utvikling*. Gyldendal Akademisk Forlag, Oslo.

VEDLEGG

Vedlegg 1. Eksterne ressurspersoner brukt i undervisningen eller ekskursjoner. Faste foredragsholdere er ikke inkludert. Tidsbruk på undervisning og ekskursjon oppgitt i timer (t) og dagsverk (dg).

Nord-Østerdalen 2004:	Navn:	Profesjon:	Tema:	Arbeidssted:	Varighet:
Undervisning:	Sjur Harby	Arkeolog	Kultur- minner	Riks- antikvaren	9 t
	Steinar Moldal	Håndverker	Bygnin- ger og tun	Senter for Bygdekultur	5 t
Ekskursjon:	Sjur Harby	Arkeolog	Kultur- minner	Riks- antikvaren	2 dg
	Jon Holm Lillegjelten	Antikvar/ Håndverker	Natur- og kultursti	Rørosmuseet	4 t
	Kirsten Jordet	Antikvar	Kultur- minner	Vingelen Kirke- og sko- lemuseum	1 dg
	Bjørn Follestad	Kvartær- geolog	Geologi/ landfor- mer	Norges Geolo- giske Under- søkelse	2 dg
	Solveig Berg Lofnes	Guide/be- styrrer	Kultur- historie	Astrup tunet	3 t
	Liv & Hans Bergseng	Gardbru- kere	Seter- turisme	Bergsengsetra/ Grimsdalen	3 t
	Astrid & Bjørner Vigerust	Gardbru- kere	Seter- turisme	Vigerustsetra/ Grimsdalen	3 t
	Martin Kjønsberg	Lektor/ turistvert	Gards- turisme	Grimsbu/ Folldal	7 t
Sum 2004	12 personer				4 dg, 34 t

Nord-Gudbrandsdalen 2005	Personer:	Profesjon:	Tema:	Arbeidssted:	Varighet:
Undervisning:	Sjur Harby	Arkeolog	Kultur- minner	Riks- antikvaren	9 t
	Arnfinn Engen	Historiker/ forfatter	Bygninger og tun	Fylkeskom. i Oppland	5 t
	Asbjørn Moen	Professor i biologi	Vegetasjons- økologi	NTNU/Viten- skapsmuseet	4 t
	Mathias Øvsteng	Kultur- historiker	Frivillige org.	Norsk Kultur- arv	2 t
Ekskursjon:	Torgeir Garmo	Geolog	Mineraler/ turisme	Steinmuseet i Lom	2 t
	Kai Valbjør	Bonde/tu- ristvert	Gards- turisme	Valbjør gard	3 t
	Solveig Berg Lof- nes	Guide/be- styrer	Kultur- historie	Astrup Tunet	3 t
	Marit Bøen	Prest/guide	Kultur- historie	Urnes stav- kirke	2 t
	Liv & Hans Bergseng	Gard- brukere	Seter- turisme	Bergsengsetra/ Grimsdalen	3 t
	Bjørn Øihusom	Vaktmester/ slektning	Marcello Haugen	Otta Videre- gåande Skule	2 t
	Jon Lien	Håndverker	Tjære- brenning	Pensjonist	3 t
Sum 2005	13 personer				38 t

Indre-Troms 2006	Personer:	Profesjon:	Tema:	Arbeidssted:	Varighet:
Undervisning:	Sjur Harby	Arkeolog	Kulturminner	Riksantikvaren	9 t
	Ivar Bjørklund	Etnolog	Samer og kvener	Tromsø Museum	5 t
	Olav Austlid	Fylkeskonservator	Bygninger og tun	Fylkeskommunen i Troms	5 t
	Sveinung Rundberg	Reindriftsagronom	Reindrift	Reindriftskontoret i Troms	3 t
	Torkjell Hovland	Militær/general	Forsvarshistorie	Pensjonert	3 t
Ekskursjon:	Bjørn Nylund	Geolog	Geologi/landformer	Sveriges Geologiske Undersøkelse	3 dg
	Mina Johansson Dahl	Turistvert	Småskala turisme	Abisko Mountain Lodge	2 t
	Jarle Meløy	Lektor	Lokalhistorie	Nordland Museum/Avd. Myre	4 t
	2 personer	Guider	Samisk kultur	Gállogieddi Friluftsmuseum	3 t
	Jørgen Nerdal	Naturforvalter	Forvaltning	Statsskog	5 t
	Bjørn Sohlberg	Skogeier	Historie/turisme	Kengis Bruk (Pajala/Sverige)	2 t
	Steingrim Sneve	Daglig leder	Kulturhistorie	Vinterfestuka/Narvik kommune	5 t
	Ola Steingrim Haugli	Håndverker	Kulturminne	Selvstendig næringsdrivene Bardu	5 t
	Sum 2006	14 personer			

Vedlegg 2. Navn på studentenes prosjekter og eventuelle firmanavn

Hver student skal ved avslutningen av studiet levere inn en sluttrapport som Høgskolen skal godkjenne. Sluttrapportens navn, det vi her kaller prosjekt-navn, er listet opp i vedlegget under. Det korresponderende firmanavnet er oppgitt i høyre kolonne, dersom det er etablert eller under planlegging.

Studentene i Nord-Gudbrandsdalen har nettopp avsluttet sitt studieår, mens studentene i Indre Troms fortsatt er underveis i studiene. Det er derfor noe lavere andel prosjektnavn og firmanavn for disse studiekullene.

Tabell 16: Prosjektnavn og firmanavn fra Nord-Østerdalen:

Nord-Østerdalen 2004 / 2005	
Prosjektnavn, firmanavn oppgitt	Firmanavn
Guidede turer i Dalsbygda-området	Fjellfølge DA
Vandringer i Vingelen	Vingelen Fjellførerlag
Fonnaas Gård	Fonnaas
Turskredder»n	Turskredder»n
Hodalsturen	Hodalsturen
Kvennan Camping - Utviklingsmuligheter	Kvennan Camping
Naturlosen aust for Glomma	Trivelig gardsmat, Eidsvollen
Turismesatsinga på garden vår	Telstad
Varde reiseliv	Varde
Prosjektnavn, firmanavn ikke oppgitt	
Gards- og seterturisme	
Gruvestallen Skysstasjon	
Primitivt, men eksklusivt	
Prosjekt Sømåen	
Til seters	
Utvikling av gårdsturisme på Granum gård i Flaberg	
Valdalen gård	

Tabell 17: Prosjektnavn og firmanavn fra Nord-Gudbrandsdalen:

Nord-Gudbrandsdalen 2005 / 2006	
Prosjektnavn, firmanavn oppgitt	Firmanavn
Aktiv Natur	Dag Inge Bakke
Brenden seter i Lordalen	Brenden seter
Er det realistisk med Natur og kunnskaps- turisme på	Nedre Rusten Vågå
Nedre Rusten sammen med hytteutleie og sauhold?	
Etablering av natur- og aktivitetsfirma på Randsverk	Jotunheimen Adventure
Videreutvikling og nyskaping i egen bedrift	Furuhaugli turisthytte
Prosjektnavn, firmanavn ikke oppgitt	
AKANTUS - et reiselivsprodukt	
Etablering av overnattings- og opplevelses- tilbud i Trysil-Knuts fjellverden	
Hvordan drive en turisthytte gjennom Den Norske Turistforening	
Dagligliv for hundre år sidan på ein gard i Skjåk visualisert gjennom arbeid i smie, kvernhus og baksthus	
Kunnskapsbasert guiding i Dovre	
Kvalitetsopphold på Tronhus i Randsverk - bruk av stedet og omgivelsene	
Kvalitetsopphold på Tronhus i Randsverk - bruk av stedet og omgivelsene	
Liv og røre i gammelstugu	
Området Gneidden brukt i behandling innen psykiatrien	
Bjørnhollia turisthytte	
AKANTUS - reiselivsopplevelser	
Røsslyng AS	
Turguidning i Dovre-Trollheimen	

Tabell 18: Prosjektnavn og firmanavn fra Indre Troms:

Indre Troms 2005 / 2006	
Prosjektnavn, firmanavn oppgitt	Firmanavn
Betula Events og gammelstua på Alstad	Betula Events
Kan vi være lykkelig som liten bedrift klemt mellom store aktører?	Furkund Fjøs og Kultur
Utvikling av Steirud gård	Steirud Gård
Fagertun jakt og fiskehytter	Fagertun jakt og fiskehytter
Kraft til glede og utvikling	Kjelstrup Utvikling
Sagmo og Bjørnstad Opplevelser	Sagmo og Bjørenstad opplevelser

Prosjektnavn, firmanavn ikke oppgitt

Bilder langs Barduelva – elvepark fra heggelia leir til Bardu grense

Kunnskapsbasert kanoguiding i Barduvassdraget

Landskapspark i Bardu - et forprosjekt

Guiding på den historiske Rallarveien

Formidling av lokal natur- og kulturhistorie som konsept for elevbedrift i grunnskolen – Bygda rundt – en kokebok

Jutulstad gård

”Liv” i vadmelsstampa

Lavangsnes – en perle for livsnytere

Vedlegg 3. Oversikt over noen lokaliteter på ekskursjoner. Ekskursjonene har variert noe fra år til år, derfor er noen lokaliteter nevnt to ganger og med ulik varighet.

Ekskursjon:	Lokaliteter:
Vestlandet	Steinsenteret Lom, Juvasshytta, Dumdalen, Fåberstølsgrandane, Nigardsbreen, Urnes stavkirke, Breheimsenteret, As-truptunet, Byrkjelo, Loen, Geiranger, Sylte, Åndalsnes, Lesja og Dombås
Nord-Østerdalen	Grimsdalen, Jutulhogget, Sølandet, Røros, Tronfjellet, Nør-dalen, Vingelen, Eidsmoen og Tolga
Ofoten og Vesterålen	Salangen, Herjangsfjellet, Gallogieddi, Sortland, Nyksund, Andøya og Senja
Sverige og Finland	Narvik, Ofotbanen, Abisko, Kiruna, Svappavara, Vittangi, Masungbyen, Vasikkavuoma, Pajala, Levi, Karesuando, Kil-pisjarvi og Skibotn
Lokalt Østerdalen	Einunndalen, Jutulhogget, Gammeldalen, Grimsdalen, Foll-dalen, Eidsmoen og Brydalen
Lokalt Gudbrandsdalen	Kvitskriduprestin, Valbjør, Tokampen, Prillarguritoppen, Sjødalen, Kampesætrin, Selsmyrene, Lalm, Skjåk, Sota Sæ-ter og Heidalen
Lokalt indre Troms	Sørdalen, Altevatnet, Leinavatn, Kjerkesdalen, Viken og Rundhaug

Vedlegg 4. Publiseringer Natur og kunnskapsturisme 2003–2007

Internett:

Nettsøk per juni 2007

Google: 734 treff på Natur og kunnskapsturisme Høgskolen i Hedmark

Kvasir: 151 treff på Natur og kunnskapsturisme Høgskolen i Hedmark

Foredrag:

2007

- 15.06.07. Fagseminar Norsk Kulturarv. ”Kulturlandskap i endring – biologisk mangfold”. Anders Bryn, HH.
- 13.03.07. Blindern, Norsk Geografisk Selskap. ”Geoturisme – fra studium til nye næringer”. Terje Motrøen, HH.
- 01.03.07. Blindern. Universitetet i Oslo. Forelesning i Geoturisme. Emne miljø og ressursforvaltning. Terje Motrøen, HH.

2006:

- 29.09.06. Setermoen, Bardu. ”En opplevelsesreise fra Senja til Torne-dalen. – Natur og kunnskapsturisme – Geologi, natur og kultur som grunnlag for nye næringer”. Forskningsdagene 2006 – Midt-Troms. Terje Motrøen, HH.
- 28.09.06. Polar Zoo, Bardu. Reiselivsutvikling. ”Natur og kunnskapsturisme”. Forskningsdagene 2006 – Midt-Troms. Terje Motrøen, HH.
- 27.09.06. Skrolsvik Senja. ”En opplevelsesreise fra Senja til Torne-dalen – Natur og kunnskapsturisme – Geologi, natur og kultur som grunnlag for nye næringer”. Forskningsdagene 2006 – Midt-Troms. Terje Motrøen, HH.
- 20.02.06. Lillehammer. ”Næringsutvikling i natur og kulturkunnskap”. Mjøsområdet geologi – Geoturisme. Terje Motrøen, HH.
- 15.09.06. Ringebu kommune og Ringebu Natur. ”Naturgrunnlaget og kunnskapsturisme”. Anders Bryn, HH.

2005:

- 01.03.05 Rondetunet. ”Verdiskapning i Fennoskandia” - et utdanningstilbud i natur og kulturturisme”. Terje Motrøen, HH. Seminar Statens Vegvesen - Nasjonal turistveg Rondane.

Forskningsdagene 2005 – Midt-Troms.

- 28.09.05. Bardu. ”En reise fra Vesterhavet til den Botniske vik”, Terje Motrøen, HH.
- 29.09.05. Flakstadvåg, Senja. ”En reise fra Vesterhavet til den Botniske vik”, Terje Motrøen, HH.
- 30.09.05. Bardu. ”Bygdeturisme - fra studium til bedrift”, Terje Motrøen, HH, Randi Brænd og Kjellrun Mylius, firmaet Fjellfølge, Os i Østerdalen.

Innlandskonferansen 2005 - Indre Troms.

- 06.04.05. Bardu. ”Verdiskaping i Fennoskandias nasjonalparker – et studium i natur og kunnskapsturisme”. Terje Motrøen, HH.

Tidsskrifter:

2005:

- Kulturarven nr. 33, april 2005. ”Gi turistene et meningsfylt opphold!”. Anders Bryn og Terje Motrøen, HH.
- Kulturarven nr 34, juni 2005. ”Verdien av kulturlandskap”. Anders Bryn, HH.

Avisartikler:

2007:

- Hamar Arbeiderblad. 05.07.07. s 19. ”Skal gi nytt liv til gamle, tomme hus”. Terje Motrøen. HH.
- Lokalavisa Sør-Østerdalen.19.06.07. s.10. ”Byr på høgskolestudium i skreddersydd geoturisme”. Terje Motrøen. HH.
- Lokalavisa Sør-Østerdalen.12.06.07. s.4. ”Får studium i gårdsturisme”. Terje Motrøen. HH.
- Hamar Arbeiderblad. 12.06.07. s.11. ”Nytt studium om natur og kultur”. Terje Motrøen. HH.
- Østlendingen. 08.06.07. s. 19. ”Skal undervise i kunnskapsturisme”. Terje Motrøen. HH.

2006:

- Fremover, 09.12.06. s.8. ”Fortsatt høgskole”. Terje Motrøen, HH.
- Fremover, 25.11.06. s.43. ”Første muntlige eksamen”. Terje Motrøen, HH.

- Fremover, 22.11.06. s.23. ”Ser til Tornedalen”. Terje Motrøen, HH.
- Folkebladet.29.09.06. s.15. ”Geoturisme skal berge utkantene”. Terje Motrøen, HH.
- Folkebladet. 26.09.06. s.9. ”Nordkalotten – foredrag på langs”. Terje Motrøen, HH.
- Fremover. 19.09.06.s. 12.-13. ”I rallarens fotspor”. Anders Bryn og Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms. 22.08.06. s.2. ”Penedryss til høgskolestudiet”. Kirsti Nerum, Oddvar Bjørnsen, Andes Bryn og Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms. 24.06.06. s.13. ”Oppgave for natur og kunnskapsturismestudentene: -Vis fra Bardu og Målselv”. Kirsten Krane og Jan Sandvik. Terje Motrøen, HH.
- Fremover, 01.03.06. s.16. ”God start for Høgskolen”. Anders Bryn og Terje Motrøen, HH.
- Fremover, 28.01.06. s.13. ”Åpnet Høgskole for generasjoner”. Student May-Britt Walør Fagertun og Trine Walør Fagertun. Anders Bryn og Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms, 28.01.06. s.10. ”Høgskolen starter opp – Første høgskoledag” Student Grete Rognmo og Ann Kristin Sagmo. Anders Bryn og Terje Motrøen, HH.

2005:

- Nye Troms, 31.12.05. s.17. ”Døler vil surfe på reiselivsbølgen”. Terje Motrøen, HH.
- Avisenes Nyhetsbyrå. 26.10.05. ”Norge kan bli Europas naturpark”. Terje Motrøen, HH.
- Fremover 03.10.05. s.14. ”Inspirerte bardudølene”. Randi, Brænd, Kjellrun Mylius Kroken. Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms 04.10.05. s.12. ”Vil utdanne naturguider i Troms: Stor interesse for høgskolestudium”. Randi, Brænd, Kjellrun Mylius Kroken. Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms 05.11.05. s.17. ”Høgskolestart over nyttår”. Terje Motrøen, HH.
- Femover 29.09.05. s. 13. ”Høgskole for nye turister”. Randi, Brænd, Kjellrun Mylius Kroken. Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms 29.09.05. s. 8. ”Markedsfører bygdeturisme – Fra studium til bedrifter”. Randi, Brænd, Kjellrun Mylius Kroken. Terje Motrøen, HH.

- Forskningsdagene 2005, bilag i Dagbladet 21. september 2005. ”La Bygde-Norge bli nasjonalpark”. Terje Motrøen, HH.
- Rana Blad 03.11.05. ”Bygde-Norge som nasjonalpark”. Leserinnlegg av Sverre Juvik til bilag i Dagbladet 21. september 2005. ”La Bygde-Norge bli nasjonalpark”. Terje Motrøen, HH.
- Gudbrandsdølen Dagningen, 31.08.05. ”Sats på kunnskapsturisme”. Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms, 05.07.05. s.1 ”Høgskole på lavlandet”. s.16. ”Høgskoletilbud i Bardu: Med naturen som klasserom”.
- Fremover 30.06.05, s. 23. ”Høgskoleutdanning vokser fram”. Oddvar Bjørnsen, ordføre Bardu kommune. Terje Motrøen, HH.
- Fremover, 09.04.05. s. 23. ”Vil utdanne guider i Bardu”. Terje Motrøen, HH.
- Nye Troms, 09.04.05 ”Utflytta døler om turisme på innlandet – Mange muligheter, men nøden er nok ikke stor nok”. Terje Motrøen, HH.
- Østlendingen 17.01.05. s. 16. ”Pilotprosjekt gjorde suksess på Tynset”.
- Gudbrandsdølen Dagningen, 24.01.05, s. 20. ”*I kø for naturturisme*”. Terje Motrøen, HH.

2004:

- Gudbrandsdølen Dagningen, 13.11.04, s. 2. ”Stein mer verdt enn grisen” (Du i dag), Terje Motrøen, HH.
- Gudbrandsdølen Dagningen, 12.11.04, s. 24. ”Skal lokke turister med kunnskap”. Terje Motrøen, HH.
- Østlendingen 24.01 2004, s. 14. ”Overveldende respons på nytt naturstudium”. Terje Motrøen, HH.
- Østlending. 17.01.04. s. 16. ”Pilotprosjekt gjorde suksess på Tynset”. Terje Motrøen, HH.

2003:

- Nationen. 16.01.03. s. 11. ”Vil la Europa hvile i Norge”. Terje Motrøen, HH
- Hamar Dagblad. 16.01.03. s. 6. ”Spennende tanker” – ”Vi er enige i at landbrukets politikk ikke klarer å opprettholde distriktene”. Terje Motrøen, HH.

- Østlendingen 15.01.03. s. 2. ”Landbruk som rekreasjon?”. Terje Motrøen, HH.
- Østlendingen. 14.01.03. s. 22. ”Nasjonalpark Norge – Høgskolelektor vil snu opp ned på landbruksstrukturen i Innlandet”. Terje Motrøen, HH.
- Hamar Dagblad. 17.01.03. s. 10. ”Skepsis i løvens hule”. Terje Motrøen, HH.
- Hamar Dagblad. 14.01.03. s. 9. ”Vil gjøre innlandet til nasjonalpark”. Terje Motrøen, HH
- Arbeidets Rett. 13.01.03. ”Bonden skal tilby god mat og hvile”. Terje Motrøen, HH.